

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק י"ב

טבת - תשע"ז

"שערי תשובה"

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
"ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן הענינים

פתח דבר

8

השער הרביעי |

בחילוקי הכפרה | אות א' - כ"ב

11

פעילות הארגון

69

יוצא לאור לזכוי הרבים

לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל

מופלאה ומופלגת במדות טובות

ובמאור פנים לכל אדם

מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים

ומעשים טובים לכלל ולפרט

מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה

בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

אשת חבר לרבינו מורה דרכנו

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר

שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש

חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב

עליה אנו קוראים את המקראות

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה

אוי מי יתן לנו תמורתה

זכותה תגן עלינו

תנצב"ה

בגיל ורעדה עומדים אנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חיינו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי **"הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א"**, ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווים הנצחיים שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמי המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה לכ' חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים אנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"

השער הרביעי

﴿בְּחִלּוּקֵי הַכִּפּוּרָה﴾

א. בְּדֶרֶךְ שֵׁשׁ לְגוֹף² חָלִי וּמְדוּהָ בֶּן יֵשׁ לִנְפֶשׁ, וּמְדוּהָ הַנֶּפֶשׁ וְחִלָּהּ - מְדוּתֶיהָ הָרְעוּת וְחִטְאֶיהָ. וּבִשְׁוֹב רָשָׁע מוֹדִיכּוֹ הָרָעָה יִרְפָּא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ חָלִי הַנֶּפֶשׁ הַחוּטָאִת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים מא, ה) "יְיָ חֲנֻנִי רִפְּאָה נַפְשִׁי⁴ בִּי-חֲטָאתִי לֹד", וְנֶאֱמָר (ישעיה ו, י) "וְשָׁב וּרְפָא לִי". וְעַל דֶּרֶךְ שִׁמְצָא פְעָמִים בְּתַחֲלוּאֵי הַגּוֹף שֶׁחָקַל הַחֲלִי מַעֲלִי⁷ וְעֵלְתָה אֲרוּכַת רֹב הַמְדוּהָ,⁸ וְעוֹד לֹא יִנְקָה הַגּוֹף מִמֶּנּוּ⁹ זֹלָתִי¹⁰ בְּמִשְׁתַּח הַמִּשְׁקִים הַמְרִים¹¹ וְעַד שִׁיבּוֹל הַצֶּעֶר בְּעֻנּוֹי נִפְשׁוֹ מִכָּל מֵאֵכֵל תֵּאָוָה, בֶּן יֵשׁ

ביאורים

1. בחלוקי הכפרה. חלוקת סוגי הכפרה לפי דרגתם. 2. חלי ומדוה. מחלה וכאב. 3. רפאה נפשי. ר"ל מחול עוונתי כי העוון הוא חלי הנפש והמחילה היא הרפואה (מצ"ד). 4. כי חטאתי לך. וצריך אני למחילה שהיא רפואת הנפש (שם). 5. ושב ורפא לי. ושב בתשובה ואז תתרפא נפשו מן החטא. 6. ועל דרך שיםצא פעמים. וכמו שיקרה לפעמים. 7. ועלתה ארוכת רוב המדוה. ונרפאה רוב ועיקר המחלה. 8. ועוד לא ינקה הגוף ממנו. ועדיין לא יתרפא הגוף מהחולי לגמרי. 9. זולתי. אלא רק. 10. במשתח המשקים המרים. בשתיית סמי מרפא שהם מרים בטעמם. 11. ועד שיבול וכו'. ולא יתרפא לגמרי אלא עד אשר ימנע עצמו מלאכול מאכלים שמתאוה להם, דבר שיסב לו צער.

סדר הלימוד היומי

שבוע א' יום א' ג' בטבת - יום ה' ז' בטבת (פ' ויגש)

שבוע ב' יום א' י' בטבת - יום ה' י"ד בטבת (פ' ויחי)

שבוע ג' יום א' י"ז בטבת - יום ה' כ"א בטבת (פ' שמות)

שבוע ד' יום א' כ"ד בטבת - יום ה' כ"ח בטבת (פ' וארא)

לתשומת לב:

חוברת זו, האחרונה מסדרת "שערי תשובה".

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

נֶפֶשׁ חוֹלָה ¹² מֵעוֹן רָב, וְאֶף-עַל-פִּי
שֶׁנֶּרְפָּא רַב הַחַלִּי וְסָר מִרְבִּית חֲלָקִי
הָעֵנֶשׁ אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה וְשָׁב הַשֵּׁם
וַתִּבְרָךְ מִחֲרוֹן אָפוֹ, לֹא תִנָּקֶה הַנֶּפֶשׁ
¹³ עֲדָנָה מִן הַחַלִּי ¹⁴ וְלֹא נִרְפָּה
עוֹנָה עַד אֲשֶׁר יוֹסֵר הַחוּטָא
בִּיסּוּרִים ¹⁵ וְהוּכַח בְּמִכְאוֹב וַתִּקְרָאנָה

א. ולא נרצה עונה
עד אשר יוסר החוטא
ביסורים. כתב החפץ
חיים ('שם עולם'
ח"א סוף פ"ג בהגהה)
בזה"ל: "ושמעתי
מזקן איש אמונים,
ששמע
מהרה"ג רבי יעקב
משה ז"ל, שאמר
בשם זקנו הגר"א ז"ל,
שאלמלא היסורין לא

מצאנו ידינו ורגלינו בזה העולם.

והענין הוא, כי בשעה שנפטר האדם והנשמה עולה למעלה, מתראה לפניו
כמין כף שהוא כדי לשקול מעשיו אם יתגבר הזכות על החוב או להיפוך
ח"ו, והוא שומע בת-קול יוצא ומכריז שיתקבצו זכויותיו שעשה כל ימי
חייו, והקול נשמע בכל העולמות שמשתרש שם שורש נשמתו, והנה תיכף
נקבצו כל המליצים שנבראו מהמצוות, ועומדים כולם לצד ימין של הכף.
ואחר כך יוצא בת-קול שיתקבצו ג"כ כל עוונותיו שעשה בכל ימי חייו, והנה
מתקבצים המונים המונים לבושים שחורים ומתעטפים שחורים ונתרבו
מאד מאד, והכף חוב מכריע מצד ריבויים, וגם מחמת שמלאכי הזכות אין
כוחם יפה כל-כך, שאין נעשה בכונה וברצון כראוי, מה שאין כן העוונות
הוא עושה אותם בתשוקה ובחפץ.

והנה האדם כשרואה אז דבר זה מתמרמר מאד וחושב בנפשו מה יהיה סופו,

ביאורים

12. מעוון רב. מחמת עוון גדול שעשה, או מעוונות רבים. 13. עדנה. עדיין.
14. ולא נרצה עוונה. לא נתפייס עוונה, ר"ל לא נתכפר עוונה (מצו"ד
ישעיהו מ, ב) לחלוטין, להיות לרצון לפני ה' כקודם החטא, "כי יתכן להיות
העוון נסלח ונפדה מהיסורים ומכל גזירה רעה ואין להשם חפץ בו" (לשון
רבינו לעיל שער א' אות מב). 15. והוכח. ונתייסר.

כי בודאי יכריזו עלי
שאני רשע, כיון שכף
חוב מכריע. ובתוך כך
יוצא בת-קול שמכריז
ואומר: איה היסורין
שהיו לו בעודו בזה
העולם? מיד נקבצו
כל היסורין שהיו לו
בכל ימי חייו, והם
רצים כולם לצד
הימין, והכף מכריע
הרבה והרבה, כי ע"י
היסורין נתכפרו לו

אוֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, ¹⁶ כְּעֵנִין
שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה, יג-יד) ¹⁷ גָּדוֹל עוֹנֵי
מִנְשׁוֹא, ¹⁸ הֵן גִּרְשֶׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵי אֶסְתֵּר וְהָיִיתִי
נָע וְנָד בְּאֶרֶץ ¹⁹ וְהָיָה כָּל מִצְאֵי
יְהִרְגֵנִי, ²⁰ וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נִסְלַח
רַב עוֹנֵי וְסָר עֵקֶר הָעֵנֶשׁ ²⁰ וְנִמְלֹט מִן
הַמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, טו)

הרבה מעוונותיו והוא נשאר בחזקת צדיק, והוא שמח ומודה לה' על כל מה
שעבר עליו. עד כאן שמעתי".

ב. ועל ידי התשובה נסלח רוב עוונות וסר עיקר העונש. הטעם לזה ביארו
המפרשים, שכאשר אדם חוטא מתרחק הוא מהש"ת, ואז גוזרים עליו מן
השמים יסורים וצרות כדי לקרבו אל ה'. אמנם כאשר הוא עושה תשובה
ושב הוא אל ה' ומתקרב אליו, ממילא שוב אין צורך ביסורים.
בירושלמי (תענית פ"ב ה"א): "אמר ר' לעזר שלשה דברים מבטלים את הגזירה
הקשה, ואלו הן: תפילה וצדקה ותשובה". והקשה המהרש"א (ר"ה טז): מדוע
לא נקט עוד דברים המקרעין גזר דין - שינוי השם ושינוי מקום, המובאים
בש"ס בבלי (ר"ה שם)? ותירץ, ששלושת הדברים המובאים בירושלמי

ביאורים

16. כענין שנאמר. שאמר קין אל ה' לאחר שהודיעו ה' את חומרת עונשו
על שהרג את הבל אחיו. 17. גדול עוני מנשוא. האם כה גדול עונו, עד שלא
תוכל לשאתו ולסלוח לו. 18. הן גרשת וגו'. הנה טלטלתי עכשיו משיבתי
בשטחי אדמתי ואת השגחתך תסיר ממני. 19. והיה כל מוצאי יהרגני. הרי
שהיה עליו תחילה גם עונש מות לבד עונש הגלות. 20. ונמלט מן המות.
וניצל מעונש המות.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

"וַיֵּשֶׁם יְיָ לִקְוִן ²¹אוֹת לְבַלְתִּי הַבּוֹת
אֹתוֹ כָּל-מִצְאוֹ", וְנִשְׁאָר עָלָיו עֲנֵשׁ
הַגְּלוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (שם שם, טז)
"וַיֵּשֶׁב ²²בְּאֶרֶץ-נֹד קְדָמַת-עֵדֶן".
וְאָמְרוּ זְכָרֹנָם לְכֶרֶכָּה (ילקוט רמז, לה,
ויק"ר י, ה) כִּי עֲנֵשׁ ²³הַטְּלֹטֹל גַּם הוּא
הִקְלָ מַעְלֵיו אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה, כִּי לִפְנֵי
זֶה נִכְפְּלָה עָלָיו גְּזֵרַת הַטְּלֹטֹל,
שֶׁנֶּאֱמָר "וְהָיִיתִי ²⁴נֶעַ וְנֹד בְּאֶרֶץ",
הֵנָּה הַזְּכִיר הַטְּלֹטֹל בְּכַפַּל לְשׁוֹן,
וְאַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה נֶאֱמָר ²⁵"וַיֵּשֶׁב
בְּאֶרֶץ נֹד".

באים לכפרה על
הגזרה שבאה בשביל
חטא, משא"כ שינוי
השם ושינוי מקום
לא באו לשנות גזרה
שבאה על חטא,
אלא משנים גזר דין
שלא מחמת חטא
[כגון יסורים מאהבה
או שנגזרו על הכלל
והוא בכללם], שהרי
שינוי השם למדים
משרה ושינוי מקום
מאברהם, שבודאי
לא משום חטא צוה
ה' לשנות שם שרה
ומקום דאברהם,
אלא יש טעם להם
מיוחד, בשינוי השם
מקריעין גזר דין כיון שעל אותו השם (החדש ששינה) לא נגזר הדין (שפ"א),
ובשינוי מקום הוא מפני שינוי המזל, כלומר שאפשר שה'מזל' דהיינו
השר (המלאך הממונה על כך מן השמים) והכוכב המשפיעים במקום זה
אינם טובים לו, וכאשר ילך למקום אחר ששם משפיע מזל אחר יהיה לו
טוב (חת"ס).

ביאורים

21. אות. סימן במצחו. 22. בארץ נוד קדמת עדן. בארץ הנודדים, כלומר
בארץ שכל הגולים נדים שם, ומקומה במזרחו של גן-עדן (עפ"י רש"י).
23. הטלטול. הגלות. 24. נע ונד. "מטלטל וגלי" (תרגום אונקלוס). 'נע' -
היינו לנוע תמיד ממקום למקום. 'ונד' - היינו לגלות. 25. וישב בארץ נוד.
ולא הזכיר נע.

ג. אם השוגג בלתי
טהור הוא אחרי
התשובה עד שיביא
קרבן. כלשון הכתוב
נפש כי תחטא בשגגה
וכו' (ויקרא ד, א).
וכתב הרמב"ן ז"ל
שם בפירושו: "וטעם
הקרבנות על הנפש
השוגגת, מפני שכל
העונות יולידו גנאי

ב. ²⁶וְהֶעֱנִין הָזֶה הַתְּכַרֵּר עוֹד מִמֶּה
שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (ויקרא ד, כז-כח)
"וְאִם-נִפְשׁ אַחַת תִּחְטָא בְּשִׁגְגָה מֵעַם
הָאֶרֶץ בַּעֲשֵׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר
לֹא-תַעֲשִׂינָהּ וְאִשָּׁם, ²⁷אִי הוֹדָע אֵלָיו
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְגו', וְאָמְרוּ
זְכָרֹנָם לְכֶרֶכָּה (כריתות ב, א) כִּי
²⁸הַחַטָּאת תְּבוֹא עַל הַשִּׁגְגָה בְּדָבָר
שֶׁחַיִּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרַת, וּמִפְּנֵי ²⁹עוֹן הַכֶּרֶת כִּי רַב הוּא,
לֹא תִשְׁלַם כְּפָרַת הַחוּטָא בּוֹ ³⁰גַּם בְּשִׁגְגָה עַד שִׁיבִיא
חַטָּאת, וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהַתּוֹדָה עַל חַטָּאוֹ, כִּי מִבְּלִית הוֹדוֹי
וְהַתְּשׁוּבָה לֹא יִתְכַפֵּר עוֹנוֹ בְּקָרְבַּן הַחַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר
(משלי כא, כז) "זָבַח רְשָׁעִים תוֹעֵבָה", וְאַחֲרֵי הוֹדוֹי
וְהַקָּרְבָּן יִכָּפֵר עוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (ויקרא ד, לא) "וְכִפֹּר עָלָיו
הַכֹּהֵן" וְגו', וְהַתְּבוּנָה מִזֶּה, ^(ג)אִם הַשּׁוֹגֵג בְּלִית טְהוֹר הוּא

ביאורים

26. והענין הזה. שגם אחרי התשובה יתכן שלא נתכפר העוון לגמרי. 27. און
הודע. כמו אם הודע, כלומר אם הודע לו אח"כ שחטא. 28. החטאת. קרבן
חטאת. 29. עיון הכרת. עבירה שחייבים עליה כרת. 30. גם בשגגה. גם אם
שגג בעבירה זו. 31. זבח רשעים. אשר עודם ברשעתם בעת יזבחו הקרבן, כי
לא שבו לה', הנה הקרבן היא תועבה (מצו"ד).

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

³² אחרי התשובה עד שיביא קרבן,

³³ מה עז ענש המזיד. ³⁴ אכן יתכפר

בנפש, והם מוס בה, ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא.

ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו. ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה...". עכ"ל.

ביאור דבריו, שאף שלענין העונש נמחל החטא בתשובה בלבד, מ"מ הפגם שדבק באדם ע"י החטא אינו מסתלק אלא ע"י הקרבן, וכל זמן שלא הקריבו אינו רצוי לפני הבורא כמקודם החטא (ובחי קודש).

בספר 'כוכבי אור' (סי' ג') כתב הגר"י בלאזר זצ"ל בזה"ל: נשכיל ונתבונן בדברי הרמב"ן ז"ל בפ' התורה פ' ויקרא מש"כ שם בטעם הקרבנות וז"ל: בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השי"ת כי כאשר יחטא ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפש, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפוך דמו וישרף גופו, לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו ונפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד אבריו וכו'. עיי"ש. מה נורא הדבר כי גם כאשר נפש אחת תחטא בשגגה בבלי דעת היה ראוי לעונש שישפך דמו וישרף גופו, אך כי מחסד הבורא עליו כי בעשותו תשובה יביא תמורתו קרבן שיהיה דמו תחת דמו ונפש תחת נפש ונסלח לו, אכן בלא תשובה נשאר עליו העונש הנ"ל, ואם ככה הוא העונש הראוי לחטא שוגג שישפך דמו וישרף גופו א"כ מה נורא העונש הראוי לעון מזיד, שחוטא בדעת וברצון כי בודאי אין ערך ודמיון משקל החטא של שוגג לעומת ערך האשמה של עון במזיד. עכ"ל הכוכבי אור.

ביאורים

32. אחרי התשובה. גם לאחר שעשה תשובה. 33. מה עז. כמה קשה הוא, והרי במזיד אין קרבן וא"כ ע"כ שזקוק הוא ליסורים לכפר על עונו, שהרי לא יתכן שמזיד יהיה קל מהשוגג (הרוצה בתשובה). 34. אכן יתכפר עונו ביסורים. היינו במזיד או בזמן הזה שאין קרבן.

עונו ביסורים, כמו שנאמר (איוב לג, יט-כו) ³⁵ וְהוֹכַח בְּמִכְאוֹב עַל-מוֹשְׁבֹו וְגו', ³⁶ יַעֲתֶר אֶל-אֱלֹהִים וְיִרְצֶהוּ, וְנֹאמַר (משלי ג, יב) "כִּי אֶת אֲשֶׁר-יֵאָהֵב יִי יוֹכִיחַ וְכָאֵב אֶת-בֶּן יִרְצֶה". וְיֵשׁ עֲצָה וְתַקְנָה לְחוֹטֵא ³⁸ בְּמַעֲשֵׂים טוֹבִים לְהִגֵּן עָלָיו מִן הַמִּכְאוֹבִים ³⁹ כְּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר.

ג. עוד התברר ⁴⁰ הענין הזה בתורה, שנאמר (ויקרא טז, ל) "כִּי-בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטָהֵר אֶתְכֶם" וְגו', הִנֵּה כִּי הִצְרָכָה כְּפָרַת יוֹם-הַכִּפּוּרִים אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה, כִּי עֵקֶר כְּפָרַת יוֹם-הַכִּפּוּרִים ⁴¹ עִם הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שְׁאִמְרוּ זְכֹרֵנָם לְבָרְכָהּ (יומא פו, ב) מִיָּתֵהּ יוֹם-הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּרִים עִם הַתְּשׁוּבָה.

ד. וְיֵשׁ עוֹן אֲשֶׁר ⁴² לֹא תִנָּקֶה הַנֶּפֶשׁ מִמֶּנּוּ

ביאורים

35. והוכח. ונתיישר ("לשון תוכחה שישבו מעונו". רש"י). 36. יעתר אל אלוה וירצהו. ירבה בתפילה אל ה' עד שירצהו. [זה מעיקרי התשובה כמבואר בשער א' אות מ"א]. 37. ירצה. שעל-ידי היסורים מתכפר עונו ומתרצה למקום. ולעיל שער ב' אות ד' האריך רבנו בפירוש פסוק זה. 38. במעשים טובים. שיעשה מעשים טובים. 39. כאשר יתבאר. לקמן אות י"ב. 40. הענין הזה. שיש עונות שאין התשובה לבדה מספקת לכפרתם. 41. עם התשובה. דהלכה כחכמים שאין יוהכ"פ מכפר אלא לשבים. 42. לא תנקה הנפש. נקיון גמור אף לאחר התשובה.

שערי

שער רביעי

תשובה

⁴³ וכלתי טהורה היא ⁴⁴ ואינה רצויה, ⁴⁵ עד אשר המות יפריד בינה ובין הגוף אשר חטאה בו, כמו שיש חלי שלא ינקה הגוף ממנו ⁴⁶ כל הימים, והוא ⁴⁷ עון חלול-השם, שנאמר (ישעיה כב, יג) ⁴⁸ והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן וגו', כי לא היו משגיחים על דברי הנביאים ולא חרדים עליהם, אבל היו קובעים בגלוי ⁴⁹ והקהל חברים מיני שמחה, ונאמר על זה (שם שם, יד) "אם יכפר העון הזה לכם עד-תמותון", ונאמר (דחי"ב לו, טז) ⁵⁰ "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו" ⁵¹ ומתעתעים בנביאיו עד ⁵² עלות חמת יי בעמו ⁵³ עד-לאין מרפא".

ביאורים

43. וכלתי טהורה היא. מטומאת החטא (להיות העוון כלא היה). 44. ואינה רצויה. עדיין לפני ה'. 45. עד אשר המות יפריד וכו'. רק לאחר שתפרד הנפש מהגוף. 46. כל הימים. כל ימי חייו. 47. עון חילול השם. היינו שמולול כבוד ה' ותורתו בעיני הבריות וגורם לאחרים לחטוא. 48. והנה ששון ושמחה. לא דאגו ולא פחדו לדברי ה' אלא לענוש ושמחו (רד"ק). 49. והקהל. אספה, כינוס. 50. מלעבים במלאכי האלהים. לועגים בתלמידי חכמים (שבת קיט:). [הנקראים מלאכים כיון שהם מצויינים ונבדלים משאר בני אדם כמלאכי השרת, כמובא במסכת נדרים כ:]. 51. ומתעתעים בנביאיו, ומשטים בנביאי ה', והרי זה חילול השם. 52. עלות חמת ה' בעמו. שלח עליהם צרות ויסורים. 53. עד לאין מרפא. כל כך הרבו לפשוט עד שנמנעה מהם התשובה שהיא המרפא (רד"ק). והמשך הכתוב (פסוק יז): "ויעל עליהם את מלך כשדים ויהרגו בחוריהם בחרב" וגו', ואז נתכפרו על-ידי המות (זה השער).

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

ה. ונם ⁵⁴ לחלי הזה, אף-על-פי שאין לו מרפא ⁵⁵ על דרך שאר העונות, ⁵⁶ ימצא לו מרפא אם יעזרהו השם ותפרד ⁵⁷ לקדש תורתו נגד בני אדם ולהודיע לבני האדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו, וסר עונו ⁵⁸ ברב גדל כשרון מעלה יושב הקב"ה

בדין עם המלאכים ושוקלים עוונות כנגד זכויות, ויש מלאכים מיימינים ויש משמאילים, ופעמים מטים לכף זכות מחמת איזה זכות. אבל בעון מדר הנוגע בכבוד המלך, אז כולם מחייבים, כי מי יוכל למחול על כבוד המלך, בלעדי המלך בעצמו יוכל למחול אחרי הבכי והרחמים. והנה כל ימי תשובה שמלך יושב על כסא וצבא השמים עומדים עליו, יכול להועיל רק על עבירות שאין בהם חילול ה' וכו', אבל על חילול ה' אמרו אם יכופר לכם עד תמותון וכו', ורק ביום כיפור בשעת נעילה שהוא עת החתימה אז יושב הקב"ה יחידי ודן את האדם - אז היא שעת הכושר שהש"ת יסלח מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה, כי אם הוא ימחול על חילול כבודו מי יאמר אליו. לכן תקנו בתפילת נעילה הפסוקים 'למה תמותו', 'והשיבו וחיו', 'כי לא תחפוץ במות המת', כי הכל הוא על עון חילול הש"ת.

ביאורים

54. לחלי הזה. עוון חילול השם. 55. על דרך שאר העונות. כמו שאר העבירות שיש עליהם כפרה גמורה בעוה"ז ע"י תשובה ויום-הכיפורים ויסורים. 56. ימצא לו מרפא. ללא עונש מיתה. 57. לקדש תורתו נגד בני אדם. לגדל כבוד ה' ותורתו מול אנשים רבים, שזוהי תשובת המשקל על חילול ה'. 58. ברוב גדל כשרון המעשה. בעבור רוב גדלו של מעשהו הכשר והטוב שעושה.

שערי

שער רביעי

תשובה

הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא בְּחֶפֶז מִן הַמַּעֲשֶׂה⁵⁹ אֲשֶׁר נִזְאֵל וְאֲשֶׁר חָטָא בוֹ, כְּמֵאֲמַר הַרֹפְאִים עַל חֲלֵי הַגּוֹף כִּי יִרְפָּא בְּחֶפֶז וְתַעֲלֶה אַרְוַכְתּוֹ⁶¹ בְּתַמּוּרְתּוֹ. וְאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלֹם (משלי טו, ו) "בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכְפֹּר עוֹן", וּבִאֲרָנֵהוּ⁶² בְּשַׁעַר הָרִאשׁוֹן מִן הַתְּשׁוּבָה. וְעֵינֵינוּ אֵמֶת שֶׁהִזְכִּיר, בְּאֹרֹז שִׁיכִין הַחוּטָא לְבוֹ⁶⁴ לְחֹזֶק יְדֵי הָאֱמֶת, וְלַעֲזוֹר לְמִכְבָּשֵׁי אֲמוֹנָה,⁶⁵ וְלַהֲסִיר הַשֶּׁקֶר וְהָעוֹל. כִּי הִוָּדַעַת הָאֱמֶת וְהַשִּׁיבֹו לְבִצְרוֹן - כְּבוֹד אֱלֹהִים, כְּעֵינֵינוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב, טו) "דֵּן דִּין-עֲנִי וְאִבְיוֹן אִז טוֹב לוֹ⁶⁸ הֲלֹא-הִיא הִדְעַת אֹתִי", וְנֶאֱמַר עַל רוּדְפֵי הַשֶּׁקֶר (שם ט, ה) "בְּמִרְמָה

ביאורים

59. אֲשֶׁר נִזְאֵל. אֲשֶׁר עָשָׂה בְּטַפְשׁוֹתוֹ (מִלְשׁוֹן הַכְּתוּב בַּמְדַּבֵּר יב, יא).
60. יִרְפָּא בְּחֶפֶז. כְּלוּמַר, יִתְרַפָּא ע"י פְּעוּלָה הַפּוֹכַח מִגּוֹרֵם הַמַּחֲלָה, כְּגוֹן מִי שֶׁאֵכָל מֵאֲכָלִים הַמְּזִיקִים, יִתְרַפָּא ע"י צוּם אוֹ ע"י שִׁיאֲכָל מֵאֲכָלִים בְּרִיאִים.
61. בְּתַמּוּרְתּוֹ. בְּחִילּוּפוֹ, בְּפַעֲלָה מִנּוּגַדַת וְהַפּוֹכָה. 62. בְּשַׁעַר הָרִאשׁוֹן. אוֹת מ"ז. 63. וְעֵינֵינוּ אֵמֶת שֶׁהִזְכִּיר. "בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכְפֹּר עוֹן", לֹמַר שֶׁגַם ע"י חִיּוּק הָאֱמֶת יִתְכַפֵּר לוֹ עוֹן חִילּוֹל ה', כְּמוֹ שֶׁמֵּבָאֵר וְהוֹלֵךְ. 64. לְחֹזֶק יְדֵי הָאֱמֶת. "וְיִחְזַק יְדֵי אֲנָשִׁי הָאֱמֶת וְנִשָּׂא רֹאשׁוֹ" (לְשׁוֹן רַבֵּינוּ לַעֲלִיל שַׁעַר א' אוֹת מ"ז). 65. וְלַהֲסִיר הַשֶּׁקֶר וְהָעוֹל. וְאִף לְלַחֹם כִּנְגַד הַצּוֹעֲדִים לְאוּרֹו שֶׁל הַשֶּׁקֶר וְכִנְגַד עוֹשֵׁי הָעוֹל. 66. הִוָּדַעַת הָאֱמֶת וְהַשִּׁיבֹו לְבִצְרוֹן. פֶּרֶסוּם הָאֱמֶת בְּעוֹלָם וְהַחֲזָרְתּוֹ לְכַחוֹ וּלְכַבּוּדוֹ (עַפ"י רש"י זְכַרְיָה ט, יב). 67. דֵּן דִּין עֲנִי וְאִבְיוֹן. כְּלוּמַר, מִשְׁפַּט אֱמֶת. (וְהוּא הַמִּשְׁכּוֹן הַכְּתוּב שֶׁלִּפְנֵינוּ "וַעֲשֵׂה מִשְׁפַּט וְצִדְקָה אִז טוֹב לוֹ"). 68. הֲלֹא-הִיא הִדְעַת אֹתִי. זוֹהִי יְדִיעַת הַשֵּׁם וְזוֹהוּ כְּבוֹדוֹ. 69. בְּמִרְמָה. כְּשֶׁמִּתְנַהֲגִים בְּמִרְמָה, הֵיפֵךְ הָאֱמֶת.

שערי

שער רביעי

תשובה

⁷⁰ מֵאֲנִי דַעַת-אֹתִי". וְאָמְרוּ זְכַרְוֹנָם לְבִרְכָּה (ב"ב ד, א) בְּעֵינֵינוּ⁷¹ הַחֲרָדוֹם שֶׁהִרְגָּ⁷² אֶת הַחֲכָמִים וְשָׁאֵל עֲצָה לְכָבֵד בֶּן בּוּטָא אִם יוּכַל לְרַפָּא לוֹ⁷⁵ וְלִגְהוֹת מִמֶּנּוּ מִזּוֹר, וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֵתָה⁷⁶ כְּבִית נְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֵךְ וְעִסּוֹק⁷⁷ בְּאֹרֹז שֶׁל עוֹלָם וְהַשְׁתַּדֵּל⁷⁸ בְּבִנְיָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

ו. עֵתָה נִבְאָר עֵינֵינוּ⁷⁹ חֲלוּקֵי הַכְּפָרָה בְּאֵר הַיִּטֵּב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכַרְוֹנָם לְבִרְכָּה (יִזְמָא פו, א) שָׁאֵל רַבִּי מִתְּיָא בֶּן חֲרָשׁ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בְּרוּמִי, שֶׁמַּעַת

ביאורים

70. מֵאֲנִי דַעַת אֹתִי. זֶהוּ סִימָן שֶׁאֵין חֲפָצִים לַדַּעַת אֶת ה'. 71. הַחֲרָדוֹם. מַעֲבָדֵי בֵּית חֲשִׁמוֹנִאי, שֶׁמֵּרַד בָּהֶם וְתַפְסֵי אֶת הַמְּלוּכָה. 72. אֶת הַחֲכָמִים. וּבִכֵּךְ חִילֵּל הַשֵּׁם, שֶׁמֵּיַעַט כְּבוֹד שָׁמַיִם. 73. הַחֲכָמִים. שֶׁדִּרְשׁוּ (ב"ק פח). אֶת הַכְּתוּב (דְּבָרִים יז, טו) "מִקְרָב אַחִיךָ תִּשֶׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ" - מִמּוּבָחַר שֶׁבְּאַחִיךָ, לַמַּעַס עֲבָדִים כַּהוֹרְדוֹס (תּוֹסֵפוֹת), וּבִכֵּךְ עֲרַעְרוּ עַל כְּשֻׁרְתּוֹ לַמְּלוּכָה. 74. לְרַפָּא לוֹ. לְתַקֵּן חֲטָאוֹ. 75. וְלִגְהוֹת מִמֶּנּוּ מִזּוֹר. וְלַהֲסִיר מִמֶּנּוּ מִכָּאוֹב (עַפ"י רש"י הוֹשַׁע ה, יג). כְּלוּמַר, לַמַּצּוֹא לוֹ תְּרוּפָה לַחֲטָאוֹ. 76. כִּיבִית נְרוֹ שֶׁל עוֹלָם. בְּהִרְגָּךְ אֶת הַחֲכָמִים שֶׁתּוֹרַתָם מְשׁוּלָה לְאוּרֹו, דְּכַתִּיב (מְשָׁלִי ו, כג) "כִּי נִרְמָצוּהוּ וְתוֹרָה אֹרֵר". 77. בְּאֹרֹז שֶׁל עוֹלָם. בְּהַחֲזָרַת אוּרֹו שֶׁל הָעוֹלָם. 78. בְּבִנְיָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. שֶׁגַם הוּא נִמְשַׁל לְאוּרֹו, דְּכַתִּיב (יִשְׁעִיָּה ב, ב) "וְנִהְרָו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם", שֶׁבְּאַחֲרִית הַיָּמִים כָּל הַגּוֹיִם יִלְכוּ אֶל אוּרֹו שֶׁל בֵּית ה', שֶׁהַפּוֹעֵל "וְנִהְרָו" הוּא מִלְשׁוֹן נִהְרָה (אִיּוֹב ג, ד) שֶׁפִּירוּשָׁהּ אוּרָה (ב"ב שם ורש"ש). 79. חֲלוּקֵי הַכְּפָרָה. שֶׁחֲלוּקִין בְּכַפֵּרְתָם, זֶה כֵךְ וְזֶה כֵךְ (רש"י).

^(ה) **אַרְבַּעָה חֲלוּקֵי כְּפָרָה שֶׁהָיָה רַבִּי** ה. ארבעה חלוקי כפרה. המהר"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב התשובה פ"ג) הרחיב בביאור חילוקי כפרה אלו, וז"ל: אלו דברים יש בהם חכמה מאד כאשר תבין ענין התשובה שהוא ההשבה אל השם יתב'. ולפיכך, כאשר עבר מצות עשה, ומצות עשה אינו רק שאינו קונה המצוות מה שראוי לקנות והוא חסר המצוות שראוי לאדם, לכך התשובה מכפר על זה ותיכף מוחלין לו. וזה כי ראוי שיהיה התשובה מכפרת אם לא שיש טעם בדבר שאין תשובה מכפרת, ולא תמצא דבר סברא שלא תהיה התשובה מכפרת כאשר עבר מצות עשה, כי אין מה שעבר מצות עשה רק שיש בטל מן המצוה ולא קרב עצמו אל השם יתב' ועל כן התשובה מכפרת ששב אל השם יתב'. אבל כאשר עבר לא תעשה הוא דבר אחר, כי הפרש יש בין עשה ולא תעשה, כי העובר העשה לא עשה מעשה, וכיון שלא עשה מעשה רק שלא עשה הגזירה והמצוה שהיה לו לעשות ולא יאמר בזה רק שחסר לו המצוה והמעלה שהיה לו לקנות, לכך התשובה מכפרת, אבל מי שעושה מעשה חטא נתרחק ממדריגתו הראשונה שהיה לו כבר, ויש בו פחיתות וטומאה בעצמו על ידי חטא מה שאין כך כאשר הוא עובר מצות עשה, ולפיכך יאמר שיש בו טומאת החטא. ולפיכך אין לומר בזה שתשובה בלבד מכפרת, כי התשובה אינה רק השבה אל השם יתברך בלבד, אבל לסלק החסרון והפחיתות וקבלת טומאה אין כח בתשובה לסלק דבר כמו זה שעשה מעשה של חטא וקיבל פחיתות, ומפני כך התשובה בלבד אינה מועלת אל לא תעשה רק תשובה תולה ויה"כ מכפר, כי יום הכפורים יום הזה מקרב אותם שנתרחקו והיו נחשבים טמאים כדכתיב "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו' לפני ה' תטהרו", ומסלק יום הזה הטומאה והפחיתות שקבל האדם. ואם חטא בכריתות ומיתות ב"ד אין כח גם ביה"כ לכפר, וזה כי על ידי כריתות ומיתות ב"ד מתרחק מן השם ית' עד שהוא בעל העדר, כי כריתות ומיתות ב"ד חייבים עליהם מיתה, ואם כן אין כח ביה"כ לכפר שאין יום הכפורים מכפר רק אותם שנתרחקו מן הש"י על ידי פחיתות החטא ויה"כ מאסף המרוחקים, וזה שעבר כריתות ומיתות ב"ד מתחייב מחמת חטאו ההעדר (שהיה נעדר ונכרת), ולפיכך תשובה ויה"כ תולין ויסורין ממרקין, כי מפני שהיסורין הם ממעטין נפש האדם וחיותו, כי כן אמרו מי שיסורים שולטין בגופו חייו אינם חיים וזה שהיה

יִשְׁמַעְיָאל דִּוְרָשׁ? אָמַר לוֹ, שְׁלֹשָׁה הֵן, וְתִשְׁוֶבָה⁸⁰ **עִם כָּל אַחַת וְאַחַת. עֵבֶר אָדָם עַל מִצְוֹתָ עֲשֵׂה וְעֲשֵׂה תִשְׁוֶבָה, אֵינִי זֶה מִשֵּׁם עַד**⁸¹ **שְׁמוֹחֲלִים לוֹ מִיָּד, שְׁנֵאֲמַר** (ירמיה ג, כב) **"שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִים**⁸² **אֶרְפָּה מִשׁוֹבְתֵיכֶם".**⁸³

חייב מיתה היסורין ממרקים שהרי כבר אינו נחשב חי כאשר יסורין שולטין בגופו. אבל כאשר חטא בחלול השם אין לומר עליו כשחטא בדבר חלול השם שנתרחק מן השם יתברך עד שאין ראוי

אליו החיים, אבל החוטא בחלול השם עונשו שלא יהיה במציאות כלל מפני שחטא בשמו יתברך אשר שמו מורה על מציאותו ולפי גודל השם כך נודע מציאותו בעולם, ולפיכך אין ראוי לזה החוטא שיהי' כל עצמו נמצא בעולם וראוי אליו המיתה עד שלא יהי' עצמו בעולם במציאות, ולפיכך נאמר "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו", ואין זה דומה למי שמתחייב כרת או מיתת ב"ד שזה בשביל שאין ראוי לקבל החיים ולא שיהיה עונשו שבטל עצמו שלא יהיה נמצא רק שנכרת ממקור החיים, וכאשר יסורים באים עליו ודבר זה בטול החיים שאין לו החיים כאשר ראוי, כי החיים נקרא כאשר הוא בבריאותו ובשלימותו כמו שיתבאר ומי שיסורין מושלין בו אין חייו חיים ולפיכך ביסורין יש לו כפרה, אבל לא כאשר חטא בחלול השם שלא שייך לומר עליו כך כי מפני שחטא בשמו ית' אשר בו נודע ונמצא בעולם לכך אין ראוי שיהיה כל עצמו נמצא בעולם... ועוד יותר מזה אין ראוי שיהיה בעולם המחלל שם כבודו, כי כל אשר ברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, ומי שמחלל השם אין ראוי אליו המציאות שהרי כל הנמצאים הם לכבודו ית', ומפני כך אין חלול השם מתכפר להם עד המיתה והמיתה מכפר הכל. עכ"ל.

ביאורים

80. **עם כל אחת ואחת.** מצטרפת עם כל אחת מן הדרכים, שכולן זקוקות אליו כדי להתכפר. 81. **שמוחלים לו.** מן השמים. 82. **שוכבים.** מתמרדים (מצו"ד, הושע יד, ג). 83. **ארפה משובתיכם.** מיד אקבל תשובתכם ואסלח

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה ⁸⁴תולה ⁽¹⁾ויום הכפורים מכפר, שנאמר (ויקרא טז, ל) ⁸⁵"כי- ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יי תטהרו". עבר ⁸⁶על פרתות ועל מיתות בית- דין ועשה תשובה, ⁸⁷תשובה ויום הכפורים תולים ⁸⁸ויסורים ממרקים, הנזכרות מאתו יתברך עד שהיום בעצמותו מסייע לכפרה (ועיין רש"י תהלים קלט, טז).

ו. ויום הכפורים מכפר. "כלומר, שיש כח ליום כפורים בעצמו לכפר בעבירות קלות" (ספר החינוך, מצוה קפה). וכתב עוד: ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו הקב"ה לכפרה, ואחר שיעדו האל ב"ה אותו היום לכפרה נתקדש היום וקבל עצם היום כח

יום-הכיפורים מכפר רק על השבים המאמינים בכפרתו. אבל הבועט ביום הכיפורים ואומר או חושב בלבו שאינו מכפר, אין יום הכיפורים מכפר עליו (רמב"ם הל' שגגות ג, י, והביאו הרמ"א או"ח תרו, ו).

ביאורים

לעונכם. למדת שיש עבירה שמתכפרת בתשובה לבדה, ומסביר אמרין שמקרא זה מדבר במצוות עשה, שהן הקלות ביותר (עפ"י רש"י ומהרש"א). ⁸⁴תולה. מגינה עליו מן היסורים. ⁸⁵כי ביום הזה יכפר עליכם. למדת שיש עבירה שצריכה יום כפור בכדי להתכפר (רש"י). ⁸⁶על בריות ועל מיתות בית דין. עבירות שחייבים עליהן כרת או מיתת בית דין. ⁸⁷תשובה ויום הכפורים תולים. מעכבים את מלוא הפורענות מלבוא עליו. [כאן אי אפשר לפרש ש"תולין" היינו להגן עליו מן היסורים, שהרי הברייתא ממשיכה ואומרת "ויסורין ממרקין", אלא הכוונה שתולין להגן עליו במיתה טרם זמנו (רבינו יהונתן מלוניל). והמאירי מפרש, תשובה ויום הכפורים מועילים להקל מעליו את מנת היסורים שהיתה מגיעה לו אלמלא שב בתשובה]. ⁸⁸ויסורים ממרקים. מנקים את החטא לגמרי. ויש מפרשים, גומרים את

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

ז. ומיתה ממרקת. הגר"א דסלר זצ"ל ('מכתב מאלהיו' ח"ב עמ' 85) מפרש טעם הדבר, "כי רק באבוד הרשע מסתלק חילול ה', כיון שנמצא בעולם אף זכר לחטא על ידי קיומו של מחלל ה', הרי החילול בעצמו עדיין נמצא (כאשר אנשים רואים אותו נזכרים בחילול ה' שלו), לכן אין הקב"ה משלים את התשובה, ורק ע"י המיתה מתוקן החילול, ורק אח"כ

שנאמר (תהלים פט, לג) ⁸⁹"ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם". אבל מי שיש בידו ⁹⁰חילול השם, אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק, אלא כלם תולים ⁽¹⁾⁹¹ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיה כב, יד) ⁹²"אם-יכפר העון הזה לכם עד-תמתנו". ואמרו זכרונם לברכה (יומא לו, א) עולה מכפרת על מי ⁹³שעבר על מצות עשה ⁹⁴אחרי התשובה, ⁹⁵כי אמנם

גומר השי"ת את התיקון לגמרי, וזוכה השב להדבק שוב בהשי"ת."

ביאורים

הכפרה, מלשון "ומירק אחר שחיתה על ידו" (יומא לא:): שהכוונה גומר את השחיטה. ⁸⁹ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם. ואעניש אותם בשבת-מוסר על פשעם, ובחליים רבים על עוונם; הרי שיש עבירה שצריכה יסורים כדי להתכפר, ומסתבר הקל לקלה והחמור לחמורה (רש"י). ⁹⁰חילול השם. חוטא ומחטיא אחרים (רש"י). ⁹¹ומיתה ממרקת. ומעת שנפלה עליו אימת המות [הקרב ובא] יש לו כפרה (רבינו לקמן אות כ'). ⁹²עד תמותו. הרי שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה, ומסתבר שהפסוק מדבר על חילול השם שהוא חמור מכולם (רש"י ומהרש"א). ⁹³שעבר על מצות עשה. ובגמרא אמרו שהיא מכפרת גם על לא תעשה שניתק לעשה. ⁹⁴אחרי התשובה. אחרי שעשה תשובה. ⁹⁵כי אמנם נתכפר עונו

נתקפר עונו בתשובה, אך העולה תוסיף על כפרתו ויוסיף להתרצות בה אל השם יתברך.

ז. עוד אמרו (ירושלמי יומא פ"ח ה"ז) עולה מכפרת על ⁹⁶העולה על רוח בני האדם מהרהורי הלב ⁹⁷ומחשבת העברות, וכן כתוב (איוב א, ה) ⁹⁸"ויהי בי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשפים בבקר והעלה עלות ⁹⁹מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאוי בני ¹⁰⁰וברכו אלהים בלבבם".

ביאורים

בתשובה. לפי שאין העובר על מצות עשה גורם חולי בנפש כמו העובר על מצות לא-תעשה, אלא רק מנע אור ומוזן רוחני להנפש (ראה בהרחבה ב'עיונים' בשם המהר"ל), לכן מספיק בתשובה להתכפר עונו, אבל מ"מ כיון שעבר וביטל מצות השי"ת לפיכך חייב להביא עולה כדי להתרצות לפני ה' כמו שאמרו (זבחים ז: "עולה דורון הוא" (זה השער). 96. העולה על רוח בני האדם. עבירות שבמחשבה. ונקט רבינו לשון הפסוק שגם ממנו למד הירושלמי שקרבן עולה מכפרת על מחשבת איסור, דכתיב (יחזקאל כ, לב) "והעולה על רוחכם היו לא תהיה", לשון נופל על לשון. 97. ומחשבת העבירות. הרהורי עבירה, מחשבות כפירה, מינות וזנות. 98. ויהי בי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם. בכל פעם כשהשלימו בניו את סעודות אותו שבוע (שהיו נוהגים לעשות בקביעות, כל יום בבית אחד מהם) היה איוב שולח ומזמינם אליו ומזהירים להטהר מכל חטא. 99. מספר כולם. כמנין כל ילדיו. 100. וברכו אלקים בלבבם. בלשון סגי נהור, כלומר, ועלתה בליבם מחשבת כפירה בהשגחת ה'.

ח. כי מקרא פרשת הקרבן יהיה לנו במקום הקרבן. בזה אפשר לפרש כוונת הכתוב (תהלים סב, יב-יג) "אחת דבר אלקים שמים זו שמעתי כי עוז לאלקים ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". רצה לומר, "אחת דבר אלקים" - שהחוטא מביא קרבן ומתכפר, "שמים זו שמעתי" - שבלמוד התורה

ח. ועתה כי אין לנו קרבתנות בעונותינו ובעונות אבותינו, אם חטא אדם בהרהורי הלב או ¹⁰¹שעבר על מצות עשה, יקרא פרישת העולה אשר בתחלת סדר ויקרא ובתחלת סדר צו את אהרן, ^(ח) כי מקרא פרישת הקרבן יהיה לנו במקום הקרבן הקרבן, בין שנקרא ¹⁰²בכתב בין שנקרא ¹⁰³בעל-פה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ^(מנחות קי, א) ¹⁰⁴כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת, בפרשת אשם כאלו הקריב אשם.

ביאורים

101. שעבר על מצות עשה. ונתחייב להביא קרבן עולה, כמובא בתוספתא מנחות (י, ג) שעולה מכפרת על מצות עשה. 102. בכתב. פרישת עולה הכתובה בתורה. 103. בעל פה. עניני קרבן עולה הכתובים בתלמוד ובתורה שבע"פ. [ועיין משנה ברורה סי' א' בבה"ל ד"ה ופרשת עולה, שכתב: ומה טוב שילמוד מתחלה דיני הקרבנות מן הגמרא או מספרי הרמב"ם כדי שיבין אח"כ מה שהוא אומר ובוזה תחשב לו כאילו הקריב ממש קרבן. עיי"ש]. 104. כל העוסק בפרשת עולה. שמתעסק להבין עניני הפרשה, ולא למי שאומר את התיבות לבד (מ"ב סי' מח סק"א).

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

וְאִם עָבַר אָדָם עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְעָשָׂה תִשְׁכַּח, יִדְאָג לְעוֹנוֹ וַיִּכְסֹּף¹⁰⁶ וַיִּחַכֶּה לְהִגִּיעַ לְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְמַעַן יִתְרַצֶּה אֶל הַשֵּׁם וַיִּתְפָּרֶךְ,¹⁰⁷ כִּי רָצוֹנוֹ חַי הַנֶּפֶשׁ¹⁰⁸ וְהַנּוֹף וְחַי¹⁰⁹ כָּל נוֹצֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים ל, ו) "¹¹⁰חַיִּים בְּרָצוֹנוֹ". וְעַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוּנוֹם לְבִרְכָּה (ר"ה ט, א) כָּל הַקּוֹבֵעַ סְעוּדָה בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים,¹¹² כְּאִלּוּ נִצְטָוֶה

שכתבו התוספות והראשונים שעכשיו שלא נצטוו להתענות בתשיעי אסור להתענות בו. ולפי זה ביאר ה"עונג יום טוב" (דרוש - עמוד פג) את

ביאורים

105. ידאג לעונו. כי עדיין לא נגמרה כפרתו. 106. ויחכה להגיע ליום הכיפורים. שאז יכופר לו עם התשובה, כי אין יוהכ"פ מכפר רק אם הוא בחיים (דלתי תשובה). 107. כי רצונו חיי הנפש. להיות רצוי לפני השי"ת זהו "החיים הקיימים (הנצחיים) והאור הגדול הכולל כל הנעמדות" (לשון רבינו לעיל שער א' אות מ"ב). 108. והנוף. וגם מקור חיי האדם בעוה"ז. 109. כל נוצר. כל הנבראים. 110. חיים ברצונו. "חיים ארוכים יש בהרצותו ובהפיסו" (רש"י). 111. הקובע סעודה. מלשון רבינו משמע שעיקר המצוה היא בסעודה, וכן לקמן אות ט' הזכיר רבינו שהוא מעין הסעודה שעושים בימים טובים לשמחת המצוה. אמנם ע"י ב'מנחת חינוך' (מצוה ש"ג) שלא נזכר בשום מקום שיש מצוה בפת כמו בשבת ויו"ט אלא באכילה בלבד. 112. כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם. כי אילו לא שנצטוו אין שום מעלה במה שצם

הכתוב "אך בעשור לחדוש השביעי הזה יום הכיפורים וגו' ועיניתם את נפשותיכם" (ויקרא כג, כז), שלכאורה מהו "אך בעשור לחדוש", והרי אכין ורקין שבתורה באים למעט דבר כלשהו, וא"כ מה

לְהַתְעַנּוֹת תְּשִׁיעִי וְעִשִּׂירִי וְהַתְעַנּוֹת כָּהֵם,¹¹³ כִּי הָרָאָה שְׂמַחְתּוֹ בְּהִגִּיעַ זְמַן כְּפָרְתּוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ¹¹⁴ לְעֵדָה¹¹⁵ עַל דָּאָתּוֹ לְאַשְׁמַתּוֹ וַיִּגְוֹנוּתּוֹ לְעוֹנוֹתָיו.

ט. וְהַשְּׁנִית, כִּי¹¹⁶ בְּשָׂאָר יָמִים

בא למעט ה"אך" בפסוק זה? אמנם להג"ל י"ל שה"אך" בא למעט, שלא נטעה לומר שאם האכילה בתשיעי נחשבת לו כאילו התענה בתשיעי - אם יתענה בו ממש ודאי למצוה רבה תחשב, אלא אדרבה: "אך בעשור לחדוש השביעי הזה יום הכיפורים וגו' ועיניתם את נפשותיכם", כלומר: רק בעשור תענו את נפשותיכם, ולא בתשיעי, שבו אדרבה, יש חיוב לאכול ולשתות! הלבוש (תרד, א) מבאר מדוע הוציא הכתוב את המצוה בלשון עינוי ולא אמרה מפורש 'ואכלתם', כי לפום צערא אגרא, ושכר מצוה הנעשית מתוך עמל ויגיעה - גדולה ויתירה משכר המצוה הנעשית ללא קושי, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ולשלם להם שכר על אכילתם כאילו בא להם כן על ידי עינוי, וממילא יגדל שכרם.

ביאורים

בתשיעי (ב"ח). וכתבו התוספות, שעכשיו שלא נצטוו להתענות בתשיעי - אסור להתענות בו. 113. כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו. הסעודה שעושה היא גילוי שמחה על שמגיע היום בו הוא זוכה לכפרה. 114. לעדה. לאות ולראיה. 115. על דאנתו לאשמתו ויגונוותו לעוונותיו. על כך שהיה דואג ומצטער על עוונותיו, והראיה שעתה בהגיע גמר הכפרה שמח הרבה. 116. והשנית. הסיבה השניה למצות הסעודה בערב יום כיפור. טעם זה כתב הריטב"א (ר"ה ט). בשם רבינו בזה"ל: "כדי להראות כי קדוש היום לאלהינו וראוי לאכול בו כמו ברה"י, אלא שגזירת הכתוב הוא לפרוש בו ביום מתאוות גופניות שנהיה כמלאכים, כמ"ש במדרש". 117. בשאר ימים טובים. בשלש

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

טוֹכִים אֲנַחֲנוּ קוֹבְעִים סְעוּדָה י. כי יגדל וישנה מאד
118 לְשִׁמְחַת הַמִּצְוָה, ^(א)כִּי יִגְדַּל שֶׁכֶּר הַשִּׂמְחָה עַל
הַמִּצְוֹת. ב'אֲרָחוֹת צְדִיקִים' (שער

השמחה) כתב, שכל העושה המצוות בשמחה יש לו שכר אלף ידות (פעמים)
ממי שהמצוות עליו למשא. והאריז"ל גילה לאיש סודו שכל מה שהשיג
שנפתחו לו שערי חכמה ורוח הקודש היה בשכר שהיה שמח בעשיית כל
מצוה שמחה גדולה לאין תכלית (מ"ב סי' תרס"ט ס"ק י"א).

כתב הרמב"ם (הל' לולב פ"ח ה"ו): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה
ובאהבת האל שצוה בהן - עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו
ראוי להפריע ממנו, שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה
ובטוב לבב"... ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר "והמלך
דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וגו' ע"כ.

בספר "חומת אנוך" להרב חיד"א על תהלים (פרק ק"ב) הביא בשם "זרע
ברך" ז"ל שכתב, במה שאמרו רבותינו ז"ל "שכר מצוה בהאי עולמא ליכא",
וכן אמרו "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", וקשה, דתיכף כתיב "והיה
עקב תשמעון וכו' ושמר ה' אלוךך לך את הברית ואת החסד" וגו' והם
טובות העולם הזה, והווי תרתי דסתרן? וניחא ליה להרב ז"ל, דגוף המצוות
אין שוכרן בעולם הזה, אך השמחה ששמח בעשיית המצות ובעסק התורה,
שמחה זו נוטל שכרה בעולם הזה, וזהו שאמרו "היום לעשותן" גוף המצוות
עצמן, "ולמחר לקבל שכרן", אבל "והיה עקב" - אין והיה אלא לשון שמחה,
כלומר אם תשמח בעשיית המצוות ותלמוד תורה, אז בעבור השמחה -
"ושמר" וכו' טובות העולם הזה, וזה תורף דבריו. וכתב הרב החיד"א זצ"ל
לפרש עפ"י הפסוק "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד", דאין ספק
דהחפץ במצוות ובפרט דכתיב "מאד", הוא שמח שמחה גדולה, ואז אוכל
בעולם הזה השמחה שישמח, ולזה אמר "גבור בארץ וכו' הון ועושר בביתו"
שהם טובות העולם הזה על השמחה שהוא שמח, שזו שכרה בעוה"ז.

ביאורים

רגלים ובר"ה. 118. לשמחת המצוה. על השמחה שזוכים לקיים מצות יום
טוב והמצוות המיוחדות לכל חג.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

119 וְיִשְׂגָּה מְאֹד שֶׁכֶּר הַשִּׂמְחָה עַל
הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שְׁנָאֵמַר (דחי"א כט, יז)
"וְעַתָּה עִמָּךְ הִנֵּמְצָאוּ פֶה" 120 רְאִיתִי
בְּשִׂמְחָה לְהַתְנַדֵּב לָךְ, 121 וְנֹאמַר
(דברים כח, מז) "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עָבַדְתָּ
אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב".
122 וּמִפְּנֵי שֶׁהַצֹּם בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים,
נִתְחַבְּנָה לְקַבֹּעַ הַסְּעוּדָה עַל שִׂמְחַת
הַמִּצְוָה בְּעֶרֶב יוֹם-הַכַּפּוּרִים.

י. 123 וְהַשְּׁלִישִׁית, 124 לְמַעַן נַחֲזֹק

להזיק להם העינוי".

מאידך, מצינו טעם הפוך מזה ב'שבלי הלקט', עפ"י המשנה במסכת תענית
(כו). לגבי אנשי מעמד שהיו מתענים כל ימות השבוע, "ולא היו מתענין ערב

ביאורים

119. וישגה. ויתרבה. 120. ראיתי בשמחה להתנדב לך. כלומר ראיתי
ששמחו בהתנדבם (רש"י). ובמלבי"ם כתב: על ידי השמחה ששמחו בעת
הנדבה ראיתי והבנתי שהיה לבבם להתנדב לך. 121. ונאמר תחת וגו'.
סביבת הקללות היא על חוסר השמחה בעבודת ה'. 122. ומפני שהצום ביום
הכיפורים. שנצטוו לצום ביום הכיפורים ואי אפשר לקיים בו את הסעודה
על שמחת המצוה של יום כיפור. 123. והשלישית. הסיבה השלישית על
מצות הסעודה בערב יום כיפור. 124. למען נחזק. יתחזק גופנו ונוכל מכח
האכילה בערב יום כיפור להרבות בתפלה וכו'.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

לְהַרְבּוֹת תַּפְלָה וְתַחֲנוּנִים בַּיּוֹם
הַכְּפוּרִים¹²⁵ וְלִשְׁתׁ עֲצוֹת כְּנַפְשָׁנוּ
¹²⁶עַל הַתְּשׁוּבָה וְעִקְרֶיהָ.

שבת... ולא באחד
בשבת כדי שלא יצאו
ממנוחה ועונג ליגיעה
ותענית וימותו",
כלומר, שהשינוי
מאכילה ושתייה לצום
הוא עיני גדול, וכיון שצויה התורה להתענות ביום הכיפורים, צויה
לאכול ולשתות ערב יום הכיפורים כדי שהעיני יהיה גדול יותר, ולכן נחשב
כאילו התענה תשיעי ועשירי. אמנם כתב בערוך השולחן שאין סתירה בין
שני הטעמים, שאמנם ע"י האכילה הכוחות חזקים יותר לסבול התענית,
אלא שהצער מרובה בגלל השינוי הפתאומי.
בפירוש רבינו גרשום בתענית שם פירש שמה שקשה התענית ביום א' אינו
מפני ריבוי האכילה אלא מפני שבמוצאי שבת ניטלת הימנו הנשמה יתירה
יש בו חולשא' ולפי זה י"ל שבעלמא ריבוי המאכל הוי מעליותא לצום
ודוקא באחד בשבת שאני (שלמי תודה).

במסכת ראש-השנה (ט). כתב רש"י (בד"ה כל האוכל): "דהכי קאמר קרא
ועניתם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא עיני, וכיון דאכילתו עיני חשיבא
כל דמפיש באכילה ושתייה טפי עדיף". ומבואר מדבריו שכל ריבוי אכילה
בערב יוה"כ פ' נכלל במצות ועניתם את נפשותיכם, וכן מובא שהמהרי"ל
דיסקין זצ"ל היה אוכל צימוקים כל היום, וכן על הגר"א שהקפיד לאכול כל
היום. אמנם עי' מנחת חינוך (מצוה ש"ג) שכתב: ונראה לענ"ד כיון דאכילת
ערב יום הכיפורים נפקא לן מלשון "עיניו", אפשר לומר דאינו יוצא אלא
אם אכל בערב יום הכיפורים שיעור ככותבת דכהאי גוונא לא הוי עיני
ביום הכיפורים, ואכילה זו גזירת הכתוב דנקרא עיני, אבל בפחות משיעור
זה דביום הכיפורים לא עבר על מצות עיני והוי כמתענה, א"כ בערב יום
הכיפורים לא יצא דהוי כמתענה... על כן צריך לאכול שיעור כותבת בתוך
אכילת פרס. עכ"ל.

ביאורים

125. ולשית. ולשים, ולתת. 126. על התשובה ועיקריה. שזוהי עיקר מטרת
יוה"כ פ', ויוה"כ פ' מכפר רק עם התשובה.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

יב. גדול המעשה יותר
מן העושה. הטעם
ביאר השל"ה (ח"א)
ענין צדקה ומעשר,
מפני שהוא מתרים
בלי יסורים, וכין לבו
לעשות מצות המגינות מן
היסורים, כמו מצות הצדקה, כי היא מצלת¹³¹ גם מן
המזות, שנאמר (משלי י, ב) "וצדקה תציל ממות". ומי
שאין לו מומין לעשות צדקה,¹³³ ידבר טוב על העני,
ויהיה לו לפה לבקש מאחרים להיטיב עמו. ואמרו
זכרונם לברכה (ב"ב ט, א) ¹³⁴(צ"ב) גדול המעשה יותר מן

ביאורים

127. ואם עבר אדם. במזיד. [עפ"י המבואר בתוספתא יומא פ"ד מ"ט, שרק
במזיד בעי ליסורין ממרקין. ובשו"ג - בזמן שהיה מקדש הביא חטאת, ובוזה"ז
יתורה ויעוסק בפרשת חטאת ויחשב לו כאילו הקריב חטאת, כמש"כ רבינו
לקמן (ל'תשובת השנה' פ"א ה"ד)]. 128. על כריתות. על עבירות שענשם
כרת. 129. אחרי כי לא נרצה וכו'. מאחר ולא תושלם כפרתו בלי יסורין
כנ"ל אות ו'. 130. כי התשובה. ויום הכיפורים. 131. גם מן המות. וכ"ש
שומעילה להגן מן היסורים. 132. וצדקה תציל ממות. ביאר המהר"ל: נתינת
צדקה היא בעצם מעשה רוחני, שיש בו מדרכי הבורא יתברך [כי זה נגד טבע
האדם ליתן מרכוש לאחר בחנם], ואילו מיתה היא תוצאה מהעראיות של
הדברים החומריים שבעולם, ולכן היא שייכת לעולם הגשמי. לפיכך גוברת
הצדקה האלקית על המיתה הדבקה בחומר, ומצילה ממנו. ויש מפרשים,
שזהו שכר מדה כנגד מדה, כשם שמחיה את העני בנתינת הצדקה כן זוכה
הוא להוספת חיים. 133. ידבר טוב על העני. ימליץ טוב בעדו אצל בעלי
מומן. 134. גדול המעשה. גדול שכרו של המפעיל אחרים שיעשו צדקה

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

¹³⁵ הָעוֹשֶׂה. וְכֵן יַעֲסוֹךְ בְּמִצּוֹת

גְּמִילוּת חֲסִדִּים לַעֲזוֹר אֶת חֲבֵרָיו

¹³⁶ בַּעֲצָתוֹ וְהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ, כְּמוֹ שְׁאִמְרוּ

כמה וכמה אנשים
לתת צדקה, לא כן
הנותן שהוא יחיד.
ובהגות רבי יעקב
עמדין (ד"ה גדול)
ביאר, שהמעשה

אחרים לצדקה גם טורח וגם סובל בזיונות וצער מהנגבים על ידו, וצער זה עדיף על צער הוצאת ממון. ובחכמת אדם (כלל קמד סי"ד) ביאר, שהמעשה אחרים יש לו שתי מצוות, אחת שזיכה את העני שיקבל צדקה להחיותו, ועוד שזיכה את חבירו לתת צדקה.

הפרישה (יו"ס רמט אות ו) כתב, שלא אמרו שגדול שכר המעשה יותר מן העושה, אלא במי שנותן צדקה בכפייה ולא בלב שלם, אך הנותן צדקה בלב שלם שכרו שווה לשכר המעשה. ולפי זה, הטעם שגדול שכר המעשה אחרים, כיון שהוא מעשה אותם בלב שלם ובנפש חפיה, לא כן הנותן צדקה בכפייה שלא בלב שלם, שאין שכרו גדול כל כך.

ובעיקר מה שאמרו שגדול שכר המעשה יותר מהעושה, הקשה ה'מעשה רוקח' (הלכ' מתנות עניים פ"י ה"ו) ממה שאמרו במסכת סנהדרין (צט:): שהמעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, ומשמע ששכרו שווה לשכר העושה אך אין שכרו גדול יותר? ותיירץ, שלא אמרו שם בסנהדרין אלא במצוה שאין בה חסרון כיס, אבל במצוה שיש בה חסרון כיס - גדול שכרו של המעשה יותר מהעושה, לפי שיש לו טרחה מרובה להוציא ממון מחבירו. ומהר"י קורקוס (הלכ' מתנות עניים שם) תירץ קושה זו על פי דברי הפרישה הנ"ל, שלא אמרו שגדול המעשה יותר מן העושה אלא בעושה מתוך כפייה, ואילו הגמרא בסנהדרין עוסקת בעושה ברצון ובשמחה, ועליו לא אמרו שגדול המעשה יותר מן העושה. [וכן לדברי החכמת אדם הנ"ל לא קשה קושיא זו].

ביאורים

[כופה אחרים ליתן צדקה וּמַעֲשֶׂה אותם. רמב"ם הלכ' מתנ"ע פ"י ה"ו].
135. הָעוֹשֶׂה. נותן הצדקה. 136. בַּעֲצָתוֹ וְהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ. בנתינת עצה טובה ובהשתדלותו לעזרתם.

וְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (סוכה מט, ב) ¹³⁷ גְּדוּלָּה גְּמִילוּת חֲסִדִּים מִן

הַצָּדָקָה, שֶׁהַצָּדָקָה ¹³⁸ בְּמִמּוֹנֵנוּ וּגְמִילוּת חֲסִדִּים ¹³⁹ בֵּין

בְּגוֹפּוֹ ¹⁴⁰ בֵּין בְּמִמּוֹנֵנוּ, וְהַצָּדָקָה לַעֲנִיִּים בְּלִבָּד וּגְמִילוּת

חֲסִדִּים בֵּין לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׂירִים. וְכֵן ¹⁴¹ יִדְבַּר עַל לֵב

הָעֹנִי וַיְכַבְּדֵהוּ וַיַּנְחִמֵהוּ מִצָּרָתוֹ, כְּעִנְיָן שְׁנֶאֱמַר (ישעיה נח,

י) ¹⁴² "וְתַפֵּק לָרָעֵב נַפְשְׁךָ". וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכָרוֹנָם לְבָרָכָה

(ב"ב ט, ב) כִּי ¹⁴³ הַמְּפִיֵּסוֹ בְּדַבָּרִים גְּדוּלָּה מִן ¹⁴⁴ הַנוֹתֵן צָדָקָה.

וְכֵן יַעֲסוֹךְ בְּמִצּוֹת בְּקוֹר חוֹלִים וּבְכַוֵּנָת מַתִּים וְתַנְחוּמֵי

ביאורים

137. גדולה גמילות חסדים. עדיפה גמילות חסדים באופן מעשה המצוה (מהרש"א). 138. בְּמִמּוֹנֵנוּ. מתקיימת רק באמצעות ממון של אדם. 139. בֵּין בְּגוֹפּוֹ. כגון הספד מת, נשיאתו וקבורתו; לשמח חתן וכלה; ללוות חבירו בדרך (רש"י). 140. בֵּין בְּמִמּוֹנֵנוּ. כגון הלואת מעות והשאלת כלים ובהמה (שם). רבינו יונה (איגרת התשובה, טז) מציין שישנה גמילות חסדים גם על ידי דיבור, כגון לשוחח בנחת עם נכא רוח ולנחמו משברון לבו, וליתן לו עצה לרווחתו ולהצלחתו. 141. יִדְבַּר עַל לֵב הָעֹנִי. באופן שאין לו מעות ליתן לעני, לכל הפחות ינחמהו בדברים. וכן מפורש במדרש (ויק"ר לד, טו): "ותפק לרעב נפשך", אמר ריש לקיש אם אין לך ליתן לו נחמו בדברים". אך אם ידו משגת לתת ואינו נותן - עובר הוא בלאו, שנאמר (דברים טו, ז) 'ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון' (מהרש"א ב"ב ט:). 142. וְתַפֵּק לָרָעֵב נַפְשְׁךָ. תוציא מנפשך דברים טובים לנחם את הרעב (רבינו גרשום). ובגליוני הש"ס ביאר בדעת רש"י, "נפשך" במובן "רצונך", (ראה בראשית כג, ח), שתפייסו בדברים ותראה לו רצון ואהבה. 143. הַמְּפִיֵּסוֹ בְּדַבָּרִים. בלא שיתן לו מעות (ומדובר שאין לו מעות ליתן). 144. הַנוֹתֵן צָדָקָה. בלבד, מבלי שיפייסו בדברים.

אֲבָלִים וְלִשְׁמִחַת חֵתָן וְכֻלָּהּ, כִּי כָל
אֵלֶּה מִדְּרָכֵי הַחֶסֶד. וּבִגְגֵד בָּלָן מִצֻּת
תִּלְמוּד-תּוֹרָה ¹⁴⁵לְנֶשֶׁם-שָׁמַיִם. וְכָל
¹⁴⁶הַמוֹעֲצוֹת שֶׁזִּכְרָנוּ, הֵן בְּכָלֵל מֶה
שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם (מְשִׁלִּי טו,
ו) "בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכְפֹּר עֵוֹן", כִּי
¹⁴⁷קִנְיַן הַתּוֹרָה נִקְרָא קִנְיַן הָאֱמֶת,
כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם כג, כג) ¹⁴⁸"אֱמֶת
קִנְיָה וְאֵל-תִּמְכּוֹר", וְנִאָּמַר (תהלים
קִיט, קמב) "וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת".

יג. אמת קנה ואל
תמכור. במסכת
ברכות (ה:)
מבואר
ש'אמת' זו תורה,
שנאמר 'אמת קנה
ואל תמכור'. כיצד
מוכח ממקרא זה
ש'אמת' היא 'תורה'?
וכתב בא"י ה"ס
(ברכות ה: ד"ה כל),
שלשון 'אמת' שייך
רק על התורה, לפי
שהיא נצחית וקיימת
לעולם, ואינה כדמות
ונימוסי העמים
לתיקוני המדינה אשר
משתנים מעת לעת
כפי צורך בני האדם באותו הזמן. ועל כך הביאה הגמרא לראיה את מאמר
הכתוב 'אמת קנה ואל תמכור', שכן בשאר קניני העולם לעיתים יארע
שיקנה אדם חפץ בשעה שהוא נצרך לו, אך לאחר מכן עם שינוי העתים
והזמנים שוב אינו צריך לו ולפיכך הוא מוכרו, אבל התורה אינה כן, שהרי
אין בה שינוי לעולם, ולפיכך לעולם מבקש אדם לקנותה ולא למכורה.
ובמהר"ץ חיות (שם ד"ה ואין) ביאר, שלכאורה מקרא זה תמוה הוא, שכן

ביאורים

145. לשם שמים. אף ששינוי 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא
לשמה' וכו', מ"מ לענין להגן עליו מן היסורים צריך שלמד תורה לשם
שמים (הרוצה בתשובה). 146. המועצות. העצות. 147. קנין התורה. השגת
התורה. 148. אמת קנה ואל תמכור. פירוש, קנה תורה אפילו בשכר, אם לא
תמצא מי שמלמד בחינם, אבל "אל תמכור", למד אחרים בחינם, ואל תאמר
כשם שלמדתי בשכר כך אלמדנה לאחרים בשכר (רש"י).

איך יוכל האדם לקנות
את האמת אם אין מי
שימכרנה לו? ולפיכך
פירשה זאת הגמרא
לענין לימוד התורה,
שאין שייך בה מכירה
לעולם, שהרי המלמד
את חבירו תורה אין
נחסרת תורתו ממנו,
כמובא
בתנחומא (תרומה א)
על הפסוק (משלי
ד, ב) 'כי לקח טוב
נתתי לכם' וגו'. וזוהי
כוונת הכתוב: 'אמת
קנה', ואינו היא אמת
זו - 'ואל תמכור', זו
שאין בה מכירה, והיא
התורה.
ובשפתי חכמים (שם
ד"ה אמת) כתב,
שהראיה היא מהמשך
הפסוק - 'חכמה

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבִרְכָּהּ
(ויק"ר כה, א): ¹⁴⁹"עֵין חַיִּים
הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" (משלי ג, יח), עֵבֶר
אָדָם עַל פְּרִתוֹת אוֹ מִיתוֹת בֵּית-דִּין,
אִם הָיָה רָגִיל לִקְרֹא פֶּרֶק אֶחָד בַּיּוֹם,
יִקְרָא שְׁנֵי פָּרָקִים. אִם הָיָה רָגִיל
לִקְרֹא פֶּרֶשָׁה אַחַת, יִקְרָא שְׁתֵּי
פָּרָשִׁיּוֹת. ¹⁵⁰וּמִשְׁנֵי פָּנִים תִּגָּן עָלָיו
הַתּוֹרָה מִן הַיְּסוּרִים: הָאֶחָד, כִּי אָמְרוּ
זְכוּרָנָם לְבִרְכָּהּ (פאה פ"א מ"א)
¹⁵¹תִּלְמוּד תּוֹרָה כִּנְגֵד בָּלָם. וְהַשְּׁנִי,
כִּי יֵשִׁים עִמָּלוֹ בַּתּוֹרָה וְטָרְחוֹ בָּהּ
¹⁵²וְאֲשֶׁר תִּדְרֹךְ שְׁנֵתוֹ מַעֲיִנָּיו עָלֶיהָ
בְּמָקוֹם יְסוּרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכוּרָנָם

ומוסר ובינה, שמתכות אלו יש ללמוד שפסוק זה עוסק בתורה.

ביאורים

149. עין חיים היא. התורה היא כעין חיים שהאוכל מפריה יחיה שנים רבות
(שם). 150. ומשני פנים. משתי סבות. 151. תלמוד תורה כנגד כולם. מצות
לימוד התורה שקולה כנגד כל המצוות. ואם חסד וצדקה מצילים ממות,
כל-שכן לימוד תורה. 152. ואשר תדר שנתו מעיניו עליה. ומה שימעיט
משנתו כדי לעסוק בתורה.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

לְבָרְכָהּ (סנהדרין צט, ב) כָּל הַגּוֹפִים
 153 לְעֵמֶל יִלְדוּ, (יד) אֲשֶׁר מִי שֶׁהִיגִיעָה
 נִשְׁלֹו בַתּוֹרָה. וְאָמְרוּ (סנהדרין כו, ב)
 (פרשת מקץ פ' צ"ב, א): "אמר ר"א, אין לך אדם בלא יסורין, אשרי לאדם
 שיסורין באין עליו מן התורה [פירוש, שסובל עבור התורה ומצוותיה],
 שנאמר 'ומתורתך תלמדנו'. פ' ולפני כן כתוב 'אשרי הדבר אשר תיסרנו
 יד'.

בספר "ברכת פרץ" (פרשת מקץ) ביאר ענין זה, שבאמת היסורים מוכרחים
 הם לאדם, הן למען כפרת עוונותיו והן למען השגת התורה והעוה"ב, אבל
 צריך לדעת שהיסורים נשלחים במדה ובמשורה מדוייקת מאד רק לפי
 המוכרח לו לפי מה שהוא בלא תוספת משהו, א"כ ודאי שהיסורים שיש
 לאדם ע"י עסק התורה והמצוות [כגון מה שאמרו חז"ל 'כך היא דרכה
 של תורה פת במלח תאכל' וכו', וכן מה שמגדל שנה מענינו למען שקיפת
 התורה, וכן עצם יגיעת התורה ובפרט כשיגיע בה בזמן שאין לו חשק ורצון
 לזה, או שגדמה לו שאילולי עסק התורה היה יכול לסדר שיהא מצבו הגשמי
 יותר טוב וכיוצ"ב] פשיטא שכל אלו היסורים שבאין לו ע"י עסק התורה
 והמצוות נלקחים בבי"ד של מעלה בחשבון היסורים שלו ומנכים בערכם
 יסורים אחרים שהיו מזומנים לבוא עליו, ונמצא שלא הפסיד כלל וכלל
 ע"י היסורים שבאו לו מחמת התורה, אלא שתחת אשר יסורים בעלמא
 המה רק כפרה ומירוק לעוונותיו והכשרת גופו לקבל השפעה דקדושה,
 הרי היסורים שבאים מחמת עסקו בתורה ובמצוות מלבד שהם מזבח כפרה
 ככל יסורין דעלמא עוד המה זכות נורא ואיום בעצמותן ונחשב כאילו
 הקריב נפשו לפני הקב"ה, ואמרו חז"ל באדר"ג יפה אחד בצער ממאה שלא
 בצער' ושנינו 'לפום צערא אגרא', נמצא דמחמת היסורין הבאים ע"י התורה
 והמצוות לא נוסף לו יסורין אפילו משהו כי תחת זה ינוכה לו ממנת היסורים

ביאורים

153. לעמל ילדו. נבראו לעמול ולהתיגע.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

הבאין עליו, ועוד
 הם רווח עצום ורב
 שאין לתאר ולהשיג
 כלל וכמו שנתבאר,
 וזהו שאמר 'אין לך
 אדם שאין לו יסורין
 אשרי מי שיסוריו מן
 התורה'. עכ"ד.

יב. וְכֵן יֵשִׁים 156 בְּמִקּוֹם יְסוּרִים,
 צוֹמוֹת וְתַעֲנִיּוֹת וְהוֹרֶדֶת
 דְּמֻעוֹת וּמְנִיעַת נַפְשׁוֹ 157 מִן
 הַתַּעֲנֻגִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קט, כד) "כִּרְפִי כִשְׁלוֹ
 מִצּוֹם", וְנֶאֱמַר (יזאל ב, יב) "שָׁבוּ 158 עָדִי כָּכֹל-לִבְבְּכֶם
 וּבְצֹם וּבְכִבִּי וּבְמִסְפָּד". וְיִאֲנֶה תְּמִיד בְּמִרְרוֹת לְבוֹ, כְּמוֹ
 שֶׁזִּכְרָנוּ 159 בְּשֹׁעַר הָרִאשׁוֹן מִן הַתְּשׁוּבָה. וְיֵשִׁים רַבּוּי
 הַמִּרְרוֹת בְּמִקּוֹם הַיְסוּרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יח, יד)
 "רִיחַ אִישׁ 160 יִכְלָל מִחֲלָהוּ וְרוּחַ 162 נִכְאָה מִיִּשְׁאָנָה".
 פְּרוּשׁ, 163 כִּי אֲשֶׁר יִחַלֶּה הַגּוֹף, הַנֶּפֶשׁ תִּסְבּוֹל חֲלִי, מִלְּשׁוֹן
 (מלאכי ג, ב) "וּמִי מִכְלָל אֶת-יּוֹם בּוֹאוֹ", כְּלוֹמֵר

ביאורים

154. שמה. של התורה. 155. שמתשת. שמחלישה. 156. במקום יסורים.
 כתחליף ליסורים בידי שמים. 157. מן התענוגים. אף המותרים מצד הדין,
 כמאכל ומשתה וכדו'. 158. עדי. אלי. 159. בשער הראשון. אות י"ב-י"ד.
 160. רוח איש. רוח גבר, שהוא איש גיבור ואינו נותן דאגה בלבו ומקבל
 כל הבא עליו בשמחה ובחביבה (רש"י). 161. יכלכל מחלהו. יסבול ויחזיק
 חולי הגוף (מצוד"ד). 162. נכאה. שבורה, מדוככת. 163. כאשר יחלה הגוף.
 והנפש היא בריאה. 164. ומי מכלכל. ומי יסבול.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

¹⁶⁵תַּעֲזֹז לַגּוֹף וְתִסְעֲדָהּ בְּאִשֶּׁר
תִּדְבֹר עַל לְבוֹ וְתִנְחַמְהוּ לְקַבֵּל
וּלְסַבּוֹל. אָבֵל כְּאִשֶּׁר הִנָּפֵשׁ חוּלָה
וְנִבְאָה ¹⁶⁷מִן הַיְגוֹן וְהַדְאָגָה, מִי יִנָּחֵם
הַנָּפֵשׁ וּמִי יִסְבּוֹל וְיִסְעֲדֶה אוֹתָהּ? הֲנֶה
כִּי הַדְאָגָה וּמִרְרֹת חֶלֶב ¹⁶⁸יִכְבְּדוּ
מִחֲלֵי הַגּוֹף, כִּי הַנָּפֵשׁ סוֹעֶרֶת הַגּוֹף
בְּחַלּוֹ, אָבֵל כְּשֶׁהַנָּפֵשׁ חוּלָה וְנִבְאָה
מִיְגוֹנָה לֹא יִסְעֲדָנָה הַגּוֹף.

¹⁶⁹וְאֵם תִּמְצָא אֶת הַחוּמָא
¹⁷⁰תִּלְאָה וְתִקְרָה אוֹתוֹ
צָרָה ¹⁷¹וְיִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וְיִקַּבֵּל
¹⁷²הַמוֹסֵר בְּאֵהָבָה, (טו) הִיָּה זֶה לֹא לְמִגְן מִן הַיְסוּרִים

ביאורים

¹⁶⁵ תעזז. הנפש. ¹⁶⁶ ותסעדנה. תתמוך בו ותסייע לו. ¹⁶⁷ מן היגון והראגה. ענין היגון על שעבר, וענין הראגה על העתיד (לשון רבינו לעיל שער א' אות ט"ז). ¹⁶⁸ יכבדו מחלי הגוף. קשים לאדם יותר מחולי הגופות, ולכן בודאי על ידי הראגה והמרירות ינצל מיסורי הגוף. ¹⁶⁹ ואם תמצא את החומא וכו'. זה ג"כ מהדרכים להנצל מהיסורים. ¹⁷⁰ תלאה. מקרה רע או נזק. ¹⁷¹ ויצדיק עליו את הדין. לאמר כי בגלל עוונותיו באו עליו הצרות האלו והם לטובתו לכפר על חטאו. ¹⁷² המוסר. את היסורים. ¹⁷³ למגן.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

שלשה ימים אף בלא
שיצטרכו להתענות
בדרך?
וביאר ה'אמרי אמת'
(בהעלותך, תר"ע)
בשם זקנו ה'חידושי הרי"ם', שהרי "אמר רבי שמעון בר יוחאי, שלשה מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנן אלא על ידי יסורים" (ברכות ה.), ואחד ממתנות הללו היא 'ארץ ישראל', ומחמת כן לא היה בידם להיכנס לארץ ישראל בלא יסורים כלל. אלא שאם היו מקבלים באהבה את הטורח שבהילוך שלשה ימים הללו, היו יוצאים 'ידי חובתם' ביסורים אלו, ומיד היו נוחלים את הארץ. וזה גופא היה הנסיון - לראות אם יקבלו עליהם באהבה. נמצא שפעמים אף אם נגזר על האדם להתייסר רבות, מכל מקום על ידי שמקבלם באהבה מבלי להתרעם על הנהגת ה' הרי הוא ניצול מהם לגמרי.

עפ"י הוסיף לבאר ה'אמרי אמת', דהנה בפרשת כי תבוא נאמר באמצען של פסוקי ה'תוכחה' - 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה וטוב לבב' (דברים כח, מז). וידועה התמיהה מדוע נכתב פסוק זה שהוא סיבת העונשים באמצע התוכחה בין עונש לעונש, היה לו לאמרו מקודם לתוכחה או לאחריה - לידע ולהודיע שהקללות באות תחת אשר לא עבדת וגו'. אמנם על פי האמור לעיל יבואר שפיר, כי אם היו ישראל מקבלים בשמחה את התוכחה שנאמרו 'עד כאן' (לפני פסוק 'תחת אשר...') היתה הפורענות נפסקת לגמרי, ולא היה מגיע עליהם המשך התוכחה שלאחר פסוק זה. אך אם אינם מקבלים בשמחה - 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה', או אז ממשיכה התורה בפסוקי התוכחה. ולכן פסקה התורה באמצע התוכחה לומר אם מעתה תקבלו את היסורים בשמחה לא תמשך התוכחה, כי קבלת היסורים באהבה ממתקת אותם לגמרי.

ביאורים

שלא יבואו עליו כלל. ¹⁷⁴ חמת. ענין כעס, וכאן הוא לשון צער כמו שמבאר והולך. ¹⁷⁵ תודך. ענין הודאה. ¹⁷⁶ שארית חמות. שאר הצרות, יתרת הצער.

שערי

שער רביעי

תשובה

177 "תַּחְגֹּר". פְּרוּשׁ, כַּאֲשֶׁר צָעַר הָאָדָם יוֹדָה אוֹתָהּ, כְּלוֹמַר שִׁיּוּדָה אוֹתָהּ הָאָדָם ¹⁷⁸ כַּעַת צָעֵרוּ, ¹⁷⁹ מִלְשׁוֹן (אִיּוֹב ו', ב) "לֹא שָׁקוֹל יִשְׁקַל כַּעֲשִׂי", שֶׁעֲנִינוּ הַצָּעַר, ¹⁸⁰ שְׁאֵרִית חֲמוּת שֶׁהָיָה ¹⁸¹ מִפְּתַחְחוֹת לְכוּא עַל הָאָדָם, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ב, יא) "אֶל-יִתְהַלֵּל הַגֵּר כַּמִּפְתָּח", תַּחְגֹּר וְתַעֲכֹב אוֹתָם וְלֹא תִבְיֵאֵם עָלָיו, ¹⁸³ וְזֶה דֶּרֶךְ מִשְׁלַל לְמִפְתָּח הַחֶרֶב וּמִשִּׁיב אוֹתָהּ אֶל ¹⁸⁴ נִדְנָה. וְנֶאֱמַר (ישעיה יב, א) "אוֹדֶךָ יְיָ ¹⁸⁵ כִּי אֲנַפֶּת בִּי יֵשֶׁב אַפֶּךָ וְתִנְחַמְנִי". פְּרוּשׁ, אוֹדֶךָ עַל ¹⁸⁶ מוֹסְרֶךָ וְקִבְלָתִּי כְּאֶהְבָּה, וּכְעֵבֹר זֶה שֶׁאוֹדֶךָ עַל שֶׁאֲנַפֶּת בִּי, יֵשֶׁב

ביאורים

177. תַּחְגֹּר. מִלְשׁוֹן עִיכּוֹב וְעִצְרָה. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: פְּגִימַת הַסִּכִּין כִּדִּי שֶׁתַּחְגֹּר בּוֹ הַצִּיפּוֹר (רש"י). 178. כַּעַת צָעֵרוּ. גַּם כִּשְׂבָּאִים עָלָיו יִסּוּרִים וּבִכָּךְ מִבִּטָּא שֶׁמִּקְבֹּלֵם בְּאֶהְבָּה. 179. מִלְשׁוֹן לֹא שָׁקוֹל יִשְׁקַל כַּעֲשִׂי. אִם יִתְנוּ אֶת צָעֲרִי בִּמְשָׁקֵל. וְכִמוּ שֶׁם שֶׁכַּעַס מִתְפָּרֵשׁ בִּלְשׁוֹן צָעַר, ה"ה כָּאן חֲמוּת (שֶׁעֲנִינוּ כַּעַס) מִתְפָּרֵשׁ בִּלְשׁוֹן צָעַר. 180. שְׁאֵרִית חֲמוּת. יִתְרַת הַיִּסּוּרִים. 181. מִפְּתַחְחוֹת. פְּתוּחוֹת, כְּלוֹמַר מוֹכּוּנוֹת וּמוֹזֻמְנוֹת. 182. אֶל יִתְהַלֵּל הַגֵּר כַּמִּפְתָּח. אֶל יִתְהַלֵּל הַחוּגֵר כַּמִּפְתָּח. אֶל יִתְהַלֵּל הַחוּגֵר חֶרֶב לְרַדַּת לְמַלְחָמָה, שֶׁאִינוּ יוֹדְעִים אִם יִנְצַח אִם לֹא, כַּמִּפְתָּח (כְּפּוֹתָח וּמִשְׁחָרֵר) חֲגוּרַת חֶרֶב, שֶׁעֵלָה כֶּבֶד מִן הַמִּלְחָמָה וְנִצָּח (רש"י). וּמִכָּאֵן שֶׁמִּפְתַּחְחוֹת עֲנִינוּ פְּתוּחוֹת - הַהִיפֵךְ מִחֲגוּרוֹת. 183. וְזֶה דֶּרֶךְ מִשְׁלַל וְכו'. הִנֵּהנָה זֶה שֶׁל הַקֶּב"ה שֶׁמוֹנֵעַ הַיִּסּוּרִים מִלְּכוּא עַל הָאָדָם שְׁמוּדָה לֹא בַּעַת צָרָתוֹ, דּוּמָה לְמִי שֶׁפּוֹתַח הַחֶרֶב כִּדִּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ וּמִיד לְאַחֵר מִכֵּן מִשִּׁיבָה אֶל נִרְתִּיקָה וְאִינוּ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ. 184. נִדְנָה. נִרְתִּיקָה. 185. כִּי אֲנַפֶּת בִּי. עַל שֶׁכַּעַסְתָּ עָלַי וְהִעַנְשַׁת אוֹתִי, כִּי לְטוֹבָתִי הִיָּה. 186. מוֹסְרֶךָ. הַיִּסּוּרִים שֶׁהִבַּאת עָלַי.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

אֶפֶךָ וְתִנְחַמְנִי. ¹⁸⁷ וְכֵן כַּעֲנִין הַהוּדָאָה עַל הַטּוֹבָה נֶאֱמַר (תהלים נב, יא) "אוֹדֶךָ לְעוֹלָם כִּי עֲשִׂיתָ וְאֶקְנֶה שְׁמֶךָ ¹⁸⁸ כִּי-טוֹב נִגְדַּת חֲסִידֶךָ". פְּרוּשׁ, אוֹדֶךָ עַל הַטּוֹבָה שֶׁעֲשִׂיתָ עִמָּדִי, וּכְעֵבֹר זֶה אֶקְנֶה לְהַתְמַדַּת טוֹבוֹתֶיךָ. וְנֶאֱמַר (שם קמז, יג) "כּוֹס-יִשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּכְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא", (שם שם, ג-ד) "צָרָה וְיִגּוֹן אֲמַצָּא, וּכְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא". וְאֶמְרוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָּה (מִדְּרַשׁ תַּחֲלִים ע"ט) כַּעֲנִין מִה שֶׁכָּתוּב (תהלים ג, א) "מִזְמוֹר לְדָוִד בְּכִרְחוּ" וְגו', ¹⁹¹ שֶׁמִּחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (מִשְׁלִי כ"א, טו), מִדְּתָן שֶׁל צַדִּיקִים ¹⁹² פּוֹרְעִין חוֹבָן וּמְזַמְרִין לְהַקְדִּישׁ-כְּרוֹן-הוּא. ^(טז) מִשְׁלַל לְכַעַל-הַפִּית

ביאורים

187. וְכֵן כַּעֲנִין הַהוּדָאָה עַל הַטּוֹבָה. שֶׁהוּדָאָה עַל הַטּוֹבָה הִיא סִיבָה לְהַתְמַדַּת וְהַמְשָׁכַת הַטּוֹבָה. 188. כִּי טוֹב נִגְדַת חֲסִידֶיךָ. כִּי הִלּוּא טוֹב אֵתָה נִגְדַת חֲסִידֶיךָ לְזוֹת אֶקְנֶה אֲשֶׁר גַּם יִתְטִיב לִי בַּחֲסִדֶּךָ (מִצוֹ"ד). 189. כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וְגו' צָרָה וְיִגּוֹן אֲמַצָּא וְגו'. כְּלוֹמַר, בֵּין בְּמַצֵּב שֶׁל יִשׁוּעָה וּבֵין בְּמַצֵּב שֶׁל צָרָה - בֵּשֶׁם ה' אֶקְרָא וְאוֹדָה לֵה' בְּשׁוּה, כִּי שְׁנִיָּהם הֵם לְטוֹבַת הָאָדָם בְּאוֹתָהּ מִדָּה, וְהוּדָאָה עַל שְׁנִיָּהם הִיא סִיבָה לְהַבָּאת הַטּוֹבָה עַל הָאָדָם. 190. מִזְמוֹר לְדָוִד בְּכִרְחוּ. מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ. וְשׁוֹאֲלִים חִז"ל (רָאָה בְּרֻכּוֹת ז') "קִינָה לְדָוִד מִיִּבְעֵי לֵיָּה" וְכִי עַל כֵּךְ מֵתָאִים "מִזְמוֹר" - לִזְמֹר לֵה' עַל הַצָּרָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִבְּנָיו? וּמִשִּׁיבִים: שֶׁמִּחָה וְכו'. 191. שֶׁמִּחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט. שֶׁמִּחָה לְצַדִּיק שֶׁהִקְבִּי"ה מְבִיא יִסּוּרִים עָלָיו כִּדִּי שִׁיזְכֶּה לְעוֹלָם הַבָּא (רש"י). 192. פּוֹרְעִין

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

שְׁהִיָּה לוֹ ¹⁹³אָרִים וְהִיָּה אוֹתוֹ אָרִים
¹⁹⁴חֵיב לוֹ, עֲשֵׂה אוֹתוֹ אָרִים אֶת הַגֶּרֶן
¹⁹⁵וְצִבְרָה וְעֲשֵׂאָה כְּרִי, נָטַל בַּעַל-
¹⁹⁶הַבֵּית אֶת הַכְּרִי וְנִכְנַם הָאָרִים
¹⁹⁷רִיקָן לְבֵיתוֹ, וְהָיָה שְׁמַח שְׁהִיָּה
¹⁹⁸נִכְנַם רִיקָן. אָמְרוּ לוֹ, יֵצֵאתָ ¹⁹⁸מִגֶּרְנֶךָ
¹⁹⁹וְיִדְּיךָ עַל רֹאשְׁךָ וְאֵתָה שְׁמַח?
 אָמַר לָהֶם, אֶף-עַל-פִּי-כֵן הִשְׁטָר
²⁰⁰מִמֶּרְק, פָּרַעְתִּי אֶת חוֹבִי.

אף כאן דוד, כיון שאמר לו הקב"ה "הנני מקים עליך רעה מביתך" היה עצב, אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי, כיון דחזא דאבשלום הוא - שמח, משום הכי אמר מזמור. ע"כ. והקשה המהרש"א, שלכאורה הם שני ענינים נפרדים, א' ששמח ע"ז שפרע חובו, ב' שזה בנו ולא עבד או

ממזר? וביאר שם, שבשטר חוב, אם יש לו לפרוע - גם קודם שפרע אינו עצב, אלא רק אם הוא חוב גדול שאין לו לפרוע, אז בתחילה עצב ואח"כ שמח. ולכן בתחילה חשב דוד שזהו עבד או ממזר שלא יוכל לשאת צרתו, אך לאחר מכן שראה שזה היה בנו ויכל לסבול הצרה אמר מזמור. ועי' בגליון הש"ס שהביא מהזוה"ק ששמחתו של דוד היתה על כך שבתחילה חשב שיפרע ממנו הקב"ה בעולם הבא, וכיון שראה שפרע ממנו בעולם הזה - שמח ואמר מזמור.

ביאורים

חובן, מכפרים על עוונותיהם ע"י היסורים הבאים עליהם. ¹⁹³אָרִים. פועל המעבד את קרקעותיו של בעל השדה, ובתמורה נוטל חלק בתבואת השדה (למחצה שליש ולרביע, לפי המקובל או המוסכם ביניהם). ¹⁹⁴חֵיב לוֹ. חוב ממון. ¹⁹⁵וְצִבְרָה וְעֲשֵׂאָה כְּרִי. אסף את התבואה ועשה אותה ערימה. ¹⁹⁶אֶת הַכְּרִי. את כל הכרי לעצמו, עבור פרעון החוב שהיה האריס חייב לו. ¹⁹⁷רִיקָן. בידים ריקות, מבלי שיקבל תמורה על עבודתו. ¹⁹⁸מִגֶּרְנֶךָ. מן הגורן שעבדת בו. ¹⁹⁹וְיִדְּיךָ עַל רֹאשְׁךָ. בידים ריקניות. ²⁰⁰מִמֶּרְק. מנוקה.

יג. וְחֵיב הָאָדָם לְהַתְּכֹנֵן וְלִדְעַת, כִּי אֵין ²⁰¹הַתְּלָאָה
 אֲשֶׁר מִצְּאֵתָהּ וְהַיְסוּרִים הַבָּאִים עָלָיו ²⁰²לְפִי גִדּוֹל
 עוֹנוֹ וְרֹב חַטָּאִיו, אֶךְ הַשֵּׁם יִתְּכֶרֶךָ ²⁰³מִיִּסְרוֹ דֶּרֶךְ מוֹסֵר
 הָאֵב אֶת בְּנוֹ, בְּחִמְלַת הַשֵּׁם עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח, ה)
 "וְיִדְעָתָה עִם-לִבְכֶּךָ כִּי פֶאֶשֶׁר יִיפֹסר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ יִי אֱלֹהֶיךָ
 מִיִּסְרֶךָ". וּפֶרְשׁוֹ בּוֹ זְכוּרָם לְכֶרֶכָה (ספרי דברים לב) לְכֶךָ
 יוֹדַע מַעֲשִׂים שְׁעֲשִׂיתָ יוֹסוּרִים שֶׁהִבֵּאתִי עָלֶיךָ כִּי לֹא לְפִי
 מַעֲשִׂיךָ יִפְרֹתֶיךָ. וְנֶאֱמַר (איוב יא, ו) "וְדַע ²⁰⁴כִּי-יִשָּׂה לְךָ
 אֱלֹהִים מַעֲוֹנֶךָ". וְנֶאֱמַר (עזרא ט, יג) ²⁰⁵"כִּי אֵתָה אֱלֹהֵינוּ
 חֲשִׁכֶת לְמַטָּה מַעֲוִנֵנוּ".

וכאשר יבוא ²⁰⁶הַמוֹסֵר עַל ²⁰⁷אֹיְבֵי הַשֵּׁם יִתְכַּרֶךָ,

ביאורים

²⁰¹. התלאה אשר מצאתהו. הצרה הבאה עליו. ²⁰². לפי גודל עוֹנוֹ וְרֹב חַטָּאִיו. אלא הרבה פחות ממה שמגיע לו. ²⁰³. מִיִּסְרוֹ דֶּרֶךְ מוֹסֵר. האב את בנו. מענישו כמו שאב מעניש את בנו, ברחמים ובמדה מועטת, כדי להשיבו למוטב ולא ח"ו דרך נקמה. ²⁰⁴. כִּי יִשָּׂה לְךָ. כמו "כי תשה ברעך" (דברים כד, י). שפירושו כאשר תהיה לך תביעת חוב אצל חברך, כגון שהלוית לו מעות). הרבה יש לו עוד חוב עליך בדברי עוונות (רש"י). כלומר, אתה עוד חייב הרבה להקב"ה למרות היסורים שקבלת. ²⁰⁵. כִּי אֵתָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמַר. מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עוונותיו, וגבית ממנו למטה מן העוונות (הענשת אותנו פחות מהראוי לפי עוונותינו), ולא פרעת ממנו ככל חטאותינו (רש"י). ²⁰⁶. הַמוֹסֵר. העונש. ²⁰⁷. אֹיְבֵי ה'. המורדים בו

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

²⁰⁸ כַּעֲזוֹן אֶחָד הֵם נִסְפִים, כִּי תְּבֹא
עֲלֵיהֶם הַפְּרָעוֹת ²⁰⁹ כָּבֶת אַחַת, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד, כב) ²¹⁰ תִּמְוֹתַת
רָשָׁע רָעָה, וְשָׂאָר עֲוֹנוֹתָם
²¹¹ נִשְׁאָרִים עַל נַפְשָׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
(יחזקאל לב, כז) ²¹² וְתִהְיֶה עֲוֹנוֹתָם עַל עֲצָמוֹתָם. אָכֵל כְּבֹא
²¹³ הַמּוֹסֵר עַל הַצַּדִּיקִים, ²¹⁴ מֵעַט מֵעַט יָבֹא אֲלֵיהֶם עַד
תֵּם עֲוֹנוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ג, ב) ²¹⁵ יִדְעֵתִי
²¹⁶ מִכָּל מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה עַל-כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם ²¹⁷ אֵת
כָּל-עֲוֹנוֹתֵיכֶם, וּפָרְשׁוּ בּוֹ זָכְרוֹנָם לְבָרָכָה (ע"ז ד, א) מִשָּׁל
לְאִדָּם שֶׁהָלֹה לְשָׁנִי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד אוֹהֲבוֹ וְאֶחָד שׁוֹנְאוֹ,
(¹⁹) אוֹהֲבוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ ²¹⁸ מֵעַט מֵעַט, שׁוֹנְאוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ

ביאורים

ואינם שבים בתשובה. 208. כַּעֲזוֹן אחד הם נספים. פעמים הם כלים בעבור חטא אחד. 209. כבת אחת. שהם מתים מיד ומיתה זו אינה מכפרת אלא על אותו עון. 210. תמוות רשע רעה. כלומר, רעה (-עבירה) אחת תמית את הרשע. 211. נשארים על נפשם. ונענשים עליהם בעוה"ב. 212. ותהי עוונותם על עצמותם. ונשארים עוונותם על נפשם. 213. המוסר. העונש. 214. מעט מעט. כדי שיוכלו לסבול היסורים ויתכפרו להם כל עוונותיהם. 215. ידעתי. אהבתי (רש"י). 216. מכל משפחות האדמה. מכל אומות העולם. 217. את כל עוונותיכם. כדי שתהיו נקיים לעוה"ב. 218. מעט מעט. כדי שיוכל להשלים את חובו ללא קושי. "אפקוד" - כאדם הפוקד לפעמים את חברו (שם).

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

אחד מ"ג מדות של
רחמים, וכמו שנאמר
(תהלים נב, ג) "חסד
אל כל היום", ומה
שייך לומר "זועם"?
ותירץ, עפ"י המבואר
במשל שלאובו
נפרע מעט מעט בכל
יום כדי להקל ממנו,
א"כ זהו שנאמר 'ואל'

כָּבֶת אַחַת. וְנֶאֱמַר (משלי כד, טז)
²¹⁹ כִּי שֶׁבַע יָפֹל צַדִּיק וְקָם וְרָשָׁעִים
יִכְשְׁלוּ בָרָעָה. פְּרוּשׁ, ²²⁰ בָּרָעָה אַחַת
יִכְשְׁלוּ ²²¹ וְיָתֵמוּ. וְנֶאֱמַר (ירמיה י, כד)
"יִפְרְנִי יְיָ אֵךְ בְּמִשְׁפָּט ²²² אֶל-בְּאֶפֶךְ
פֶּן-תִּמְעַטְנִי". פְּרוּשׁ "אֵךְ בְּמִשְׁפָּט"

דהיינו רחמים זועם בכל יום מעט מעט.

ועל דרך זו פירש האלשיך את הפסוק (שם קלו, יג-יד) 'לגזור ים סוף לגזרים - והעביר ישראל בתוכו', אם ח"ו נגזרה גזירה על אדם מישאל אשר לא יוכל לעמוד בה, הקב"ה ברוב רחמיו יגזור הגזירות לחתיכות קטנות, קצת מהן בשנה זו וקצת בשנה אחרת, קצת בגלגול אחר וקצת על צאצאיו וצאצאי צאצאיו, ובכך מעביר את ישראל בתוכו. וזהו מה שנאמר (ד, כא) 'לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו', יעו"ש עוד.
ומה שאמרו במסכת סוטה (ט). אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, פירש המהרש"א שמדובר באדם רשע, כדמשמע ברש"י שעושה במזיד, אבל בצדיקים, או בכלל ישראל שנידונים כצדיקים - נפרע מהם מעט מעט. ועפ"י ביארו "צדיק ורע לו רשע וטוב לו", שהצדיק נראה שתמיד רע לו כי נפרעים ממנו מעט מעט, אך הרשע טוב לו בעוה"ז עד שנפרעים ממנו בבת אחת.

ביאורים

219. כי שבע יפול צדיק וקם. כלומר שהנפילה מתחלקת לנפילות רבות כדי שבסופו של דבר תהיה לצדיק תקומה, דהיינו יכולת עמידה (הרועה בתשובה). 220. ברעה אחת. בלבד יכשלו ולא יהיה להם תקומה לפני מקרה אחר (לשון רבינו בביאורו למשלי). 221. ויתמו. כי לא יוכלו לעמוד בה. 222. אל באפק. לא בכעסך. כלומר, לא בפעם אחת. 223. תמעיטני. תכלני.

- בַּמִּדֶּת רַחֲמִיךָ ²²⁴ וְחֹק חֲסִדֶּיךָ, מִלְּשׁוֹן (במדבר כט, כא)
 "בְּמִסְפָּרָם בְּמִשְׁפָּט" - ²²⁵ כְּחֹק, (תהלים קיב, ה) ²²⁶ "יִכְלֹכֵל
 דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט" - בְּמִדָּה. וּמִשְׁלוֹ עוֹד מִשָּׁל בְּעֵינֵי הַזֶּה
 וְאִמְרוּ (מדרש תהלים לח) מִי ²²⁷ שְׁאִינוֹ יוֹדֵעַ לְהַבֹּת, מִכָּה
 אֶת בְּנוֹ ²²⁸ עַל עֵינָיו וְעַל פָּנָיו. אָבֵל מִי ²²⁹ שִׂידֵעַ לְהַבֹּת,
 מִכָּה אֶת בְּנוֹ ²³⁰ בְּעֵינָיו שְׁלֹא יֵיזֵק לוֹ. וְכֵן כְּתוּב (תהלים קיח,
 יח) ²³¹ יִסֹּר יִסְרֵנִי יְיָ וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנָנִי, וְנֹאמַר (איוב כ, ו)
²³² "אֵךְ אֶת-נַפְשִׁי שְׁמֹר".

וְלֹא יָבוֹאוּ עַל הָרָשָׁעִים ²³³ זֹלָתִי ²³⁴ יִסּוּרֵי נֶקֶם, אָבֵל
²³⁵ יִסּוּרֵי הַבְּחִינָה לֹא יָבוֹאוּ ²³⁶ זֹלָתִי עַל הַצַּדִּיקִים

ביאורים

224. וחוק חסדיך. בקיצבה הראויה לפי חסדיך. 225. כחוק. בקיצבה הראויה.
 226. יכלכל דבריו. מנהל עניניו ומעשיו. 227. שאינו יודע להכות. מכות שאין
 בהם נזק. 228. על עיניו ועל פניו. כלומר במקום שמזיקו. 229. שידע להכות.
 שמתכוון אך ורק לחנך את בנו ולא להזיק לו. 230. בעיניו שלא יזיק לו. מכהו
 על גבו, ולא על ראשו ולא גבי עיניו, שלא יסמא את עיניו, אלא מכה במקום
 שאין בו סכנה (לשון המדרש). 231. יסור יסרני יה וגו'. כלומר, בגלל שהקב"ה
 הוא המיסר, לכן למות לא נתנני, כי הוא מיסר ברחמים. 232. אך את נפשו
 שמור. ה' מסר לרשות השטן (המקטרג) את גופו של איוב להכותו ולהכאיבו
 בכדי לנסותו, אולם אמר לשטן שישמור על נפשו של איוב שלא תצא מגודל
 הכאב. 233. זולתי. אלא רק. 234. יסורי נקם. יסורים כעונש על עוונות.
 235. יסורי הבחינה. יסורים אשר כל תכליתם אינה אלא לבחון האם יתקבלו
 באופן הראוי ועד כמה. 236. זולתי. אלא רק.

שֶׁהֵם מְקַבְּלִים אוֹתָם בְּאַהֲבָה וּמוֹסִיפִים תַּקֵּן בְּמַעֲשֵׂיהֶם,
 וְהַיִּסּוּרִים ²³⁷ לְטוֹבָתָם וְתוֹעֲלָתָם ²³⁸ וְגִדֵּל שְׂכָרָם, כְּמוֹ
 שְׁנֹאמַר (תהלים יא, ה) ²³⁹ "יֵי צַדִּיק יִבְחָן". וּמִשְׁלוֹ וְזֵרוֹנָם
 לְבִרְכָּה מִשָּׁל בִּזְהָ וְאִמְרוּ (כ"ר לב) בְּזִמְן שִׂידֵעַ בְּעַל
 הַפֶּשַׁתָּן כִּי הַפֶּשַׁתָּן חֹק, מִכָּה עָלָיו הַרְבֵּה לַעֲשׂוֹתוֹ ²⁴⁰ רַף
 וּמוֹב.

יד. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ חוֹזְרִים לְעֵינֵי דְּבָרֵינוּ בְּסִדֵּר הַכְּפָרוֹת
 וְנֹאמַר, כִּי כְּאִשֶּׁר יַעֲבֹר אָדָם עַל כְּרִתוֹת וְעַל
 מִיתוֹת בֵּית-דִּין ²⁴¹ בְּשׁוֹגֵג, חַיֵּב לְהַתְּנוּדוֹת וּלְכַקֵּשׁ תַּחֲנוּנִים
 עַל הַסְּלִיחָה ²⁴² וְלִהְיוֹת בְּמַרְרֵירוֹת לֵב וּלְדַאֲוָה וּלְפִיחָד, כִּי

ביאורים

237. לטובתם ותועלתם. לזכר נפשם. 238. וגידל שכרם. כמו שכתב רבינו
 לעיל בשער ב' אות ה': "וכאשר יבא מוסר הש"י על האיש אשר הוא זך
 וישר, יהיה לנסיון ולהגדיל שכרו בעולם הבא, כמו שנאמר (דברים ה, טז)
 'למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך'". כלומר, בשביל שמקבלים
 באהבה ואינם מהרהרים אחר מדותיו של הקב"ה בזה יגדל מעלתם ושכרם
 בעוה"ב יותר ממה שמגיע להם לפי מעשיהם. [במסכת ברכות (ה): "יסורין
 של אהבה", פירש"י: "הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עוון כדי להרבות
 שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותו"]. 239. ה' צדיק יבחן. כי יודע שיעמוד
 בנסיון. 240. רף וטוב. כך הקב"ה חובט ומייסר את הצדיק כי יודע בבירור
 שיוכל לעמוד ביסוריו ולהשתבח על ידם. 241. בשוגג. אשר חיובם חטאת.
 242. ולהאנח במרירות לב. על כך שהמרה את יוצרו (עיין לעיל שער א'
 אות י"ב).

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

אלה מעקרי הכפרות. ויעסוק תמיד
בפרשת חטאת (יח) ויחשב לו כאלו
הקריב חטאת, רצוני לומר ²⁴³כי
יועיל הרבה בדבר ויתכפר לו מעין
כפרת החטאת.

טו. ודע כי השוגג ענש יענש
²⁴⁴כאשר הקדמנו לבאר,

יח. ויחשב לו כאילו
הקריב חטאת.
ה'חקרי לב' (שו"ת
או"ח סי' ב) דן במי
שנתחייב חטאת בזמן
הזה וקרא פרשת
הקרבנות, האם נחשב
לו ממש כאילו הקריב
קרבן ולכשיבנה
המקדש לא יצטרך
להביא קרבן, או
שאינו זה נחשב ממש
כמקריב קרבן אלא
שעל ידי הקריאה

מתכפר לו קצת והיא מגינה עליו אינו נפטר לגמרי מקרבן.
והוכיח ה'חקרי לב' מהגמרא במסכת שבת (יב:) שרבי ישמעאל קרא לאור
הנר והסתוו וכתב על פנקסו שכשיבנה בית המקדש יביא חטאת שמנה, ואם
נאמר שבקריאת הפרשה נחשב כמקריב, הרי ודאי רבי ישמעאל למד פרשת
הקרבנות, ומוכח שאין הלימוד כקרבן ממש ואינו נפטר מחיוב הקרבן,
ולכשיבנה בית המקדש צריך להביא חטאת. עוד הוכיח ממה שמבואר
בגמרא (יומא פ.) שהאוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב את שיעור החלב,
משום שאם יכתוב רק שהוא חייב קרבן, שמא כשיבנה המקדש יהיה בית
דין אחר שמחייבים קרבן רק בכזית גדול והוא אכל רק כזית קטן, והקרבן
שיביא יהיה חולין בעזרה. ואם על ידי קריאת פרשת הקרבנות פטור מקרבן,
היה צריך לומר שילמד פרשת הקרבנות ויפטר, ומוכח שאין הלימוד כקרבן
ממש, ולכשיבנה המקדש יתחייב להביא קרבן.

ביאורים

²⁴³ כי יועיל הרבה וכו'. ר"ל שמה שאמר "כאילו הקריב חטאת" אין
הכוונה כאילו קיים מצות הקרבת חטאת, אלא שמועיל הרבה לנקות
את הנפש מחולי הכרת כמו קרבן חטאת עצמו (זה השער). ²⁴⁴ כאשר

²⁴⁵ אף כי הפושע, רצוני לומר מי ששנג בדבר שדרך בני
אדם להזהר ממנו, ויש לו לדאוג ולפחד מחטאו.
²⁴⁶ ואמרו זכרונם לברכה (מדרש תהלים מח) בפרוש מה
שכתוב (תהלים מח, ג) ²⁴⁷"יפה נוף ²⁴⁸משוש כל-הארץ
²⁴⁹הר-ציון ²⁵⁰ירבתי צפון ²⁵¹קרית מלך רב", פאשר היה
אדם עובר עברה בשוגג, היה לבו דואג עליו וחרד ומפחד
לחטאו, עד שהיה עולה לירושלים והיה מקריב קרבן
החטאת והיה אף שמת, על זה נאמר ²⁵²"יפה נוף משוש
כל-הארץ". ומה שכתוב ²⁵³"ירבתי צפון", על המזבח דבר,
כי ירבתי צפון היה משוש כל הארץ, כי החטאת היתה
נשחטת ²⁵²על ירך המזבח צפונה. ואמרו זכרונם לברכה
(מדרש תהלים נא) בזמן שאדם עובר עברה ²⁵³ונושא ונותן
בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא ²⁵⁴וחרד ומפחד

ביאורים

הקדמנו לבאר. באות הקודם ולעיל באות ב'. ²⁴⁵ אף כי הפושע. וכל שכן
הפושע, שלא נזהר במה שבני אדם רגילים להזהר, כמו שמבאר והולך (וראה
לקמן אות כ"ב). ²⁴⁶ ואמרו ז"ל וכו'. מביא ראייה שגם השוגג צריך לדאוג
לפחד מחטאו. ²⁴⁷ יפה נוף. עיר בעלת נוף יפה, והיא ירושלים [כמו
שאמרו במסכת קידושין (מט): "עשרה קבין של יופי ירדו לעולם תשעה
נטלה ירושלים"]. ²⁴⁸ משוש. שמחת. ²⁴⁹ הר ציון. מקום מקדשנו. ²⁵⁰
ירבתי צפון. המזבח שעמד בצפון העזרה. ²⁵¹ קרית מלך רב. עיר ששכן
בה מלך גדול, והוא דוד. ²⁵² על ירך המזבח. על צד המזבח, דהיינו למטה
בארץ סמוך למזבח. ²⁵³ ונושא ונותן. כלומר, מהרהר ודואג. ²⁵⁴ וחרד

עליה, הקדוש-ברוך-הוא מוחל לו. ובזמן²⁵⁵ שמעביר העברה מנגד עיניו והיא²⁵⁶ קטנה וקלה לנגד עיניו, דומה עיניו למי שנשכו עקרב והוא²⁵⁷ בז לנשיכה ודוחק רגלו על הארץ.²⁵⁸ להעביר הארס, ורואיו יאמרו לו, ²⁵⁹הלא ידעת²⁶⁰ כי תעלה מכאן רגלך²⁶¹ ועד קדקדך.

טז. עתה נדבר על מי שיש בידו עון חלול השם²⁶² שלא יתכפר עונו ביסורים. והנה²⁶³ הקדקדמו, כי יש לו רפואות תעלה אם יקדש את השם יתברך תמיד. עוד תמצא לו כפירה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה, באשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יח, א): ²⁶⁵אם-יתכפר

ביאורים

ומפחד עליה. ואז הוא שב בתשובה שלמה. ²⁵⁵ שמעביר העבירה מנגד עיניו. מסלקה ממחשבתו ומשכיחה מליבו. ²⁵⁶ קטנה וקלה. כיון שהיה שוגג, וממילא לא שב ומתחרט עליה. ²⁵⁷ בז לנשיכה. מזלזל בסכנת נשיכת העקרב. ²⁵⁸ להעביר הארס. כי חושב שהארס הוא רק ברגלו, ועל ידי זה יעבירנו. ²⁵⁹ הלא ידעת. וכי לא ידעת. ²⁶⁰ כי תעלה. ארס העקרב. ²⁶¹ ועד קדקדך. כי טבע הארס שהוא עולה למעלה עם הדם ומסכן את חיי האדם, וכן העבירה שנראית לו קלה תגרור עבירה חמורה ממנה. ²⁶² שלא יתכפר עונו ביסורים. ועד מותו הוא שרוי בחטאו. ²⁶³ הקדמו. לעיל אות ה'. ²⁶⁴ רפואות תעלה. לשון הכתוב ירמיה ל, יג - מו, יא. ופירש רש"י מלשון מועיל, רפואה שמועילה. והמלבי"ם פירש מלשון לחות הטבעית של העצמות (כמו תעלת המים). ²⁶⁵ אם יתכפר. שלא יתכפר.

יט. אבל מתכפר בדברי תורה. הטעם שעסק התורה מכפר על כל העוונות, ביאר בספר 'נפש החיים' (ד, לב), ששרשה העליון של התורה הקדושה היא מעל כל העולמות כולם, ועל ידי עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי

עון בית-עלי בזהב ובמנחה עד עולם" (שמואל-א, ג, יד), בזהב ובמנחה אין מתכפר, ^(יט) אבל מתכפר בדברי תורה, ואף-על-פי שהיה עון בית עלי ²⁶⁶ בחלול מצות קדשים, כמו שנאמר (שם שם, יג) "בעון אשר-ידע כי-²⁶⁷מקללים להם בניו". והנה כי התורה רפואה לכל ²⁶⁸ מכה נחלה מאד, על כן כתוב (משלי טז, ד) ²⁶⁹מרפא ²⁷⁰לשון עין חיים".

אש שלהבת נורא, לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות, להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה וכו'.

וגם כי ידוע שכל דבר אינו נתקן אלא בשרשו העליון, וכל אחד מ ישראל שורש העליון של נשמתו הוא מאות אחת מהתורה הקדושה [כמו שכתב רבינו הגר"א: לכל אחד יש שורש בתורה כמש"כ ששים רבוא אותיות לתורה ולישראל, ולכל אחד יש לו שורש או באות או בקוץ או בנקודה ותג, כפי גודל נשמתו (תיקו"ז חדש לד. ד"ה עומר לגולגולת)], לכן, כל פגמי הנפש

ביאורים

²⁶⁶ בחלול מצות קדשים. שהיו מבזים את הקרבנות על ידי שהיו שולחים ליטול - ואפילו בזרוע - חלקי קרבנות שלא הגיעו להם, וזהו עון חילול השם. ²⁶⁷ מקללים. מבזים, וכן כל קללה לשון קלות ובזיון הוא (רש"י). ²⁶⁸ מכה נחלה מאד. (לשון הכתוב ירמיה יד, יז. וביאר הרד"ק: מכה קשה בחולי גדול) אפילו למחלה אנושה. ²⁶⁹ מרפא. רפואה לכל דבר הוא. ²⁷⁰ לשון עין חיים. לשון המדברת בתורה.

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר רַבִּיעִי

תְּשׁוּבָה

עִיּוּנִים

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר רַבִּיעִי

תְּשׁוּבָה

יז. וְעַל זֶה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (יומא פו, א) כִּי עַל בְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית-דִין תְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים תּוֹלִים וַיְסוּרִים מִמָּרְקִים, יֵשׁ שְׂאֵלָה, וְהֲלֹא כָּתוּב (ויקרא טז, ל) ²⁷¹"מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּתְהַרְוּ"? וְהַתְּשׁוּבָה בְּזֶה, כִּי מִה שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי יְיָ תִּתְהַרְוּ, ²⁷²מִצּוֹת-עֲשֵׂה הִיא עַל הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּחֱפֵשׁ דְּרָכֵינוּ וְנַחֲקוּרָה וְנִשְׁוֹבָה אֶל הַשֵּׁם בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁנִּתְחַיְבְּנוּ עַל זֶה בְּכָל עֵת, הִנֵּה חַיִּיב נוֹסֵף בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְהַתְּהַרְהָ אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ הִיא הַתְּשׁוּבָה וְתַקּוּן הַמַּעֲשִׂים. אָבֵל מִה שֶׁכָּתוּב (שם) "כִּי-בְיוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם

הַחוּטָאֵת וְנִמְתְּקִים בְּשֵׁרֶשׁ בְּתוֹרָה הַקְדוּשָׁה עַל יְדֵי הָעֶסֶק בָּהּ כְּרָאוּי. וְכִמוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים יט, ח) "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ", שֶׁאֵף אִם נִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ מִשֵּׁרֶשׁ הָיִי, וְתִרְדּוּ פְּלָאִים בַּעֲמֻקֵּי מִצּוֹלוֹת הָרַע ח"ו, הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה שְׁעוֹסֵק בָּהּ הִיא מְקִימָה וּמוֹצִיָּאָה מִמִּסְגָּרִים, וּמְשִׁיבָה אוֹתָהּ לְהַתְקַשֵּׁר כְּבַתְחִילָה, וּבִיתְרוֹן אוֹר הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. וְלִכֵּן תִּקְנוּ הָרָאשׁוֹנִים ז"ל נוֹסֵחַ הוּיָדוּ עַל פִּי הַכ"ב אוֹתִיּוֹת, כְּדִי לַעֲוֹר שׁוֹרֵשׁ הָעֲלִיוֹן שֶׁל נֶפֶשׁוֹ, אֲשֶׁר הִיא

מְקוּשֶׁרֶת וְנִאֲחָזֶת בְּתוֹרָה הַקְדוּשָׁה, לְטַהֵרָה וּלְקַדְּשָׁהּ.

בִּיאורִים

271. מִכָּל חַטָּאוֹתֵיכֶם וְנִי, וּמִשְׁמַע לְכַאוּרָה שְׁיוֹם הַכַּפּוּרִים מִכָּפֵר עַל כָּל הָעֲבִירוֹת. 272. מִצּוֹת עֲשֵׂה הִיא עַל הַתְּשׁוּבָה. כְּלוּמַר, פְּסוּק זֶה אֵינוֹ עוֹסֵק כָּלֵל בַּכַּפֶּרֶת הַיּוֹם, אֲלֹא בַּחֲבוּבָתוֹ שֶׁל הָאָדָם לְטַהֵר עֲצָמוֹ מִכָּל חַטָּאוֹ, וְהֵיכִינוּ בַּחֲבוּבַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא מִצּוֹת עֲשֵׂה.

לְטַהֵר אֶתְכֶם" שֶׁהוּא אָמוֹר עַל הַתְּהַרְהָ שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרֵךְ מִטַּהֵר אוֹתָנוּ מִן הָעֵוֹן וּמִכָּפֵר עָלֵינוּ בַּפָּרָה שְׁלֵמָה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים בְּלֹא וַיְסוּרִים, זֶה נֶאֱמַר עַל מִצּוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה, אָבֵל עַל בְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית-דִין, תְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים תּוֹלִים וַיְסוּרִים מִמָּרְקִים.

יח. וְאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (יומא פה, ב) "מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּתְהַרְוּ", עֲבִירוֹת ²⁷³שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם יוֹם הַכַּפּוּרִים מִכָּפֵר, עֲבִירוֹת שֶׁבִּין אָדָם לְחֶבְרֹו אֵין יוֹם הַכַּפּוּרִים מִכָּפֵר ²⁷⁴עַד שִׁירִצָּה אֶת חֲבֵרֹו. לִכֵּן מִי שֶׁגִּזַּל אֶת חֲבֵרֹו, יֵשִׁיב אֶת הַגְּזוּלָה ²⁷⁵וְאַחֲרֵי כֵן יִתְּנֶהָ. וְאִם הַתְּנִידָה ²⁷⁶תִּתְחַלֵּה לֹא עָלָה לוֹ הַיָּדוּי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (בבא קמא קי, א) בְּעֵנִין הַגְּזוּל ²⁷⁷וְנִשְׁבַּע לִשְׁקֹר שֶׁהוּא חַיִּב לְשֵׁלֵם ²⁷⁸קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וּלְהָבִיא

בִּיאורִים

273. שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם. שְׁדוּרִשִׁים כִּי: מִכָּל חַטָּאוֹתֵיכֶם שֶׁהֵן לִפְנֵי ה', כְּלוּמַר שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם, תִּטְהַר בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁרַק עַל עֲבִירוֹת אֵלוֹ הוּא מִכָּפֵר. 274. עַד שִׁירִצָּה אֶת חֲבֵרֹו. עַד שִׁפְיִים אֶת מִי שֶׁנִּגְדָּו חָטָא שִׁימְחוּל לוֹ, וְאַח"כּ יִתְּנֶהָ כְּדִלְקָמֶן, וְאִזּוּ יוֹהֲכִ"פ מִכָּפֵר לוֹ. 275. וְאַחֲרֵי כֵן יִתְּנֶהָ. לִפְנֵי בּוֹרָא, שֶׁהִי עֶבֶר בְּלֹא ד"לֹא תִּגְזוּל". 276. תִּתְחַלֵּה. קוֹדֵם שֶׁיֵּשִׁיב אֶת הַגְּזוּלָה. 277. וְנִשְׁבַּע לִשְׁקֹר. נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹא גִזַּל אוֹ שֶׁהִחְזִיר, וְלֵאחֲרַי מִכֵּן הוּדָה שֶׁנִּשְׁבַּע לִשְׁקֹר. 278. קֶרֶן וְחֹמֶשׁ. אֶת דְּמֵי הַגְּזוּלָה בְּתוֹסֶפֶת חֲמִישִׁית

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

²⁷⁹אֲשֶׁם, ²⁸⁰שֶׁהִמְבִּיא גִזְלוֹ עַד שְׁלֹא
הִבִּיא אֲשָׁמוֹ - יָצָא, ²⁸¹אֲשָׁמוֹ עַד
שְׁלֹא הִבִּיא גִזְלוֹ - ²⁸²לֹא יָצָא,
שֶׁנֶּאֱמַר פְּעֻנֵן ²⁸³גִּזְלֵי הַגֶּר שֶׁאֵין לוֹ
יִירָשִׁים וְנוֹתֵן הַתְּשֻׁלוּמִין לַכֹּהֵן (במדבר ה, ח) ²⁸⁴הָאֲשָׁם
הַמּוֹשֵׁב לִי לַכֹּהֵן מִלֵּבֶר אֵיל הַכַּפּוֹרִים אֲשֶׁר יִכְפֹּר-בוֹ
עָלָיו. פְּרוּשׁ הָאֲשָׁם הַנּוֹכַח בַּמִּקְרָא הַזֶּה הוּא עַל
²⁸⁵הַתְּשֻׁלוּמִין, מִלְּשׁוֹן (שם שם, ז) "וְנָתַן ²⁸⁶לְאִשֶּׁר אֲשָׁם
לוֹ", וְהוּא מְבִיא הַתְּשֻׁלוּמִין מִלֵּבֶר ²⁸⁷אֵיל הַכַּפּוֹרִים
²⁸⁸אֲשֶׁר יִכְפֹּר בוֹ עָלָיו אַחֲרֵי כֵן.

יט. וְאָמְרוּ זְכֵרֹנָם לְכַרְכָּה (יזמא פז, א) אִם ²⁸⁹הִקְנִיט
אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ בְּדַבָּרִים ^(ב)צָרִיד לְפִיָּסוֹ, וְאֵין צָרִיד

ביאורים

משוויה. 279. אשם. קרבן אשם [הנקרא בפי חכמים "אשם גזילות"].
280. שהמביא גזלו. משלם לגזול את הקרן והחומש. 281. אשמו. הביא את
קרבן אשמו והקריבוהו והכהנים (שכבר נזרק הדם. תוספות הרא"ש). 282. לא
יצא. ידי חובתו ועליו להביא אשם אחר. 283. גזל הגר שאין לו יורשים. הגזול
את הגר ונשבע לו לשקר, ומת הגר בלא יורשים, משלם את הקרן והחומש
לכהנים ואשם למזבח. 284. האשם המושב. חוב הגזילה שמשבי הגזול ניתן
לכהנים. 285. התשלומין. הקרן והחומש. 286. לאשר אשם לו. למי שנתחייב
לו (רש"י). 287. איל הכיפורים. קרבן האשם. 288. אשר יכפר בו עליו. בלשון
עתיד, משמע לאחר תשלום הממון יתכפר באשם. 289. הקניט. צער ופגע.

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

לוֹמַר אִם דָּבָר עָלָיו לְשׁוֹן הָרַע, כִּי זֶה
מִן הַעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת. וְאִם לֹא מִחַל
לוֹ חֲבֵרוֹ, חַיִּב לָבוֹא לְפָנָיו עִם חֲבוּרָתוֹ
שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם. וְאִם לֹא מִחַל לוֹ,
²⁹⁰יָבוֹא לְפָנָיו שְׁנֵית עִם חֲבוּרָה
אַחֲרָתוֹ, וְכֵן יַעֲשֶׂה פַּעַם שְׁלִישִׁית.
וְאָמַר אֱלֹהִים (איוב לג, כז) ²⁹¹"וַיֵּשֶׁר
עַל-אַנְשֵׁים" ²⁹²וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי וַיֵּשֶׁר
²⁹³הָעֵוִיּוֹתִי וְלֹא-שָׁוָה לִי". פְּרוּשׁ,
הָאִישׁ הַיֵּשֶׁר הָעֵוִיּוֹתִי, מִלְּשׁוֹן (שם א,

עליו לילך בעצמו
תחלה או שיודע
שיותר קרוב הפיוס
ע"י איש אמצעי
שיתווך ביניהם
יכול לעשות ע"י
אמצעי (מ"ב תרו, ב).
ובטעם הדבר שצריך
לכתחילה לילך
אליו בעצמו, כתב
ה'מטה משה' (סי'
תתמח) והמוהר"א
אזולאי (הגהות על
הלבוש תרו, א) בשם
המהריב"ח, שעל ידי
הבושה והבזיון במה

שילך בעצמו, יתכפר לו מה שחטא לחבירו.

ואם נודע לו שחבירו מחל לו בלא ששלח לפייסו כלל, כתב הפלא יועץ
(ערך תשובה) על פי הגמרא במסכת יומא (פז). שאף על פי שהדבר הועיל
לו הרבה, מ"מ אין מתכפר לו לגמרי. וכן הובא (לתשובת השנה' פ"ב מהל'
תשובה ה"ט) בשם הגר"י בלאזר, שכשחבירו מוחל לו בלא בקשת מחילה
מצידו, חסר לו בכפרה. וכעין זה הובא בשם החזו"א, שצריך ענין הפיוס הוא
שעל ידי זה שמכניע את עצמו לבקש ממנו מחילה, נחשב הדבר כ'תשובה
המשקל' על מה שחטא כנגדו (חוט שני).

ביאורים

290. יבוא לפניו שנית וכו'. ובכל פעם צריך לפייסו במין ריצוי אחר (מ"ב).
291. ישור על אנשים. יעשה שורות של אנשים. ["ישור" הוא מלשון שורה,
ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. ושלשת הלשונות - חטאתי, וישר
העויתי, ולא שוה לי, מלמדות ששלש פעמים צריך לעשות שורה לפייסו
(רש"י)]. 292. ויאמר. בפניהם. 293. העויתי. העקמתי.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

א) "תם ויִשָּׁר", כי לא הִייתי רוֹאֶה זְכוּת לְאִישׁ הַיִּשָּׁר, אֲבָל²⁹⁴ שְׁמָתוֹ נִעֲוָה וְנִעְקַשׁ, וְלֹא הָיָה שְׁוֹה וְיִשָּׁר²⁹⁵ אֲצִלִּי. "וְלֹא שְׁוֹה לִי", מִלְשׁוֹן (ישעיה כח, כה) "חֲלוּזָא אִם-שְׁוֹה פָּנֶיךָ". (בראשית יד, יז) "אֶל-עֶמֶק שְׁוֹה", עֲנִין יִשׁוּר וְהִשְׁוֹאָה. וְלִפִּי שְׁוֹהָה אֶת הַיִּשָּׁרִים לִפְנֵי בְנֵי אָדָם, צָרִיךְ לְהַפְנִיעַ לָהֶם^(כא) וּלְהַתְנוּדוֹת לִפְנֵי רַבִּים, עַל כֵּן אָמַר "יִשָּׁר עַל אֲנָשִׁים". וְעַל כֵּן דִּבֶּר אֱלֹהִיוֹא עַל²⁹⁸ הַחֲטָא הַזֶּה בְּפָרֵט, כִּי הוּא מִן הָעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת וְהַמְּפֹסְדוֹת אֶת

כא. ולהתודות לפני רבים. הטעם שצריך להתודות בפני רבים הוא משום מדה כנגד מדה, כי עליו לתקן את מה שקלקל, וכיון שקלקל ברבים עליו לתקן ברבים. ועוד, שצריך לפרסם ברבים כי דיבר עליו לשון הרע ואין בדבריו ממש (הרוצה בתשובה). והטעם שצריך ג' פעמים ובכל פעם להביא ג' אנשים ולא די בפעם אחת ובתשעה אנשים, ביאר המהרש"א, משום שיותר מתפייס אדם בשלש פעמים

בכל פעם בשלשה אנשים ממה שיתפייס בפעם אחת ע"י תשעה אנשים, כמו שמצינו גבי יעקב אבינו כשבא לפייס את עשו, שאמר (בראשית לב, יז-כ) 'ורווח תשימו בין עדר ובין עדר וגו' ויצו גם את השני גם את השלישי, היינו שכולם פייסו באותו דבר משום שאין דומה פעם אחת לג' פעמים.

ביאורים

294. שְׁמָתוֹ נִעֲוָה וְנִעְקַשׁ. עשיתיו מעוות ומעוקם. כלומר, התייחסתי אליו כמי שדרכיו מעוותות ועקומות. 295. אֲצִלִּי. בעיני. 296. שוֹה פָּנֶיךָ. מיישר פני האדמה. 297. שוֹה. ישר. 298. הַחֲטָא הַזֶּה. של מבייש פני חבירו ברבים.

הַנֶּפֶשׁ. וְאָמְרוּ זְכוּרָנָם לְבָרְכָהּ (שבת קיט, ב) כָּל הַמְּבֻזָּה תִּלְמִיד-חֶכֶם אֵין לוֹ רְפוּאָה לְמִכְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁחִלַּל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"ב לו, טז) "וַיְהִיו מַלְעָכִים²⁹⁹ בְּמַלְאָכֵי הָאֱלֹהִים וְגו'³⁰⁰ לְאִין מִרְפָּא".

ב. וְכֹה שֶׁאָמְרוּ זְכוּרָנָם לְבָרְכָהּ כִּי מִי שֵׁישׁ בְּיָדוֹ חִלּוּל הַשֵּׁם, תְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים וַיְסוּרִים תּוֹלִים וּמִיתָה מְמַרְקֶת, לִפִּי שֶׁהִמִּיתָה מְמַרְקֶת כָּל חֲטָא³⁰¹ אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה הַמְּעוּלָה. וְאִם³⁰² נִהְרַג וְהַתְּנוּדָה לִפְנֵי מוֹתוֹ, מֵעַתָּה³⁰³ שֶׁנִּפְלּוּ עָלָיו אֵימוֹת מוֹת³⁰⁴ יֵשׁ לוֹ כְּפָרָה, וְנִחְשָׁב הַהוּרָג כְּשׁוֹפֵךְ דָּם נָקִי וְחָסִיד,³⁰⁵ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט, ב) "בִּשְׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ-אַרְיֵן". וְאָמְרוּ זְכוּרָנָם לְבָרְכָהּ (מדרש תהלים עט)³⁰⁶ כִּי זֶה נֶאֱמַר גַּם עַל הַרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם,

ביאורים

299. בְּמַלְאָכֵי הָאֱלֹהִים. בתלמידי חכמים הנקראים מלאכים. 300. לְאִין מִרְפָּא. כי הוא חילול השם כמש"כ לעיל באות ד'. 301. אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה הַמְּעוּלָה. אחרי שעשה תשובה כהוגן. 302. וְאִם נִהְרַג. ע"י רוצח או ע"י המלכות. 303. שֶׁנִּפְלּוּ עָלָיו אֵימוֹת מוֹת. שנפל עליו פחד מן המות הקרב. [וכן ובא. 304. יֵשׁ לוֹ כְּפָרָה. אפילו עדיין הוא חי, כי פחד המות הוא המכפר. [וכן מדויק מתוך הלשון בתוספתא (יומא פ"ד): "מלמד שיום המיתה מכפר"]. 305. שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ אַרְיֵן. בחורבן ביהמ"ק נתנו הגוים את בשר חסידי ה' למאכל לחיות הארץ. 306. כִּי זֶה. לשון 'חסידיך'.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

שֶׁנֶאֱמַר עֲלֵיהֶם (ירמיה ה, ח) ³⁰⁷ כּוֹסִים מִיָּזְנִים מוֹשְׁבִים הָיוּ, כִּי נַחֲשָׁבוּ כַּחֲסִידִים לִפְנֵי ³⁰⁸ שְׁנַעֲשָׂה בָּהֶם הַדִּין, כָּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כה, ג) "וְנִקְלָה אַחֶיךָ לְעִינֶיךָ", בִּיּוֹן שֶׁלָּקַח הָרִי הוּא כְּאֶחֶד.

כא. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (יומא פו, ב) עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן ^(כב) בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים זֶה, ³⁰⁹ חוֹזֵר וּמִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים אַחֵר, שֶׁנֶאֱמַר (תהלים נא, ה)

כב. כיום הכיפורים זה. בנוסח תפלת יום כיפור אנו אומרים "ותתן לנו את יום הכיפורים הזה". מה פשר הלשון "יום כיפורים", בלשון רבים, ולא "יום כפור", כמו שנקרא יום סליחה, יום מחילה? ה'דרכי משה' פירש (סימן תרכא), שזה מפני שהוא כפרה לחיים ולמתים, וכן כתב ה'רוקח'. והקשה בעל 'שועות יעקב': לרבנן, הסוברים שיום הכיפורים אינו מכפר בלי תשובה, במה יתכפרו נפשות המתים, והלא הם אינם יכולים לעשות תשובה, ומה יועיל להם יום הכיפורים ללא תשובה?

והוא מבאר באופן נפלא: הלא רוב בני אדם הולכים לעולמם באמצע השנה, ורק אחד מאלף מת במוצאי יום הכיפורים, ואם כן מה יכפר על העוונות שבין יום הכיפורים ליום המיתה, הלא על כך לא כיפר יום הכיפורים שקדם לעוונות אלו? אלא, זו הכוונה שיום הכיפורים הוא כפרה גם למתים, כלומר,

ביאורים

³⁰⁷ כוסים מיוזנים משכים היו. כסוסים שבעים שמלאום במזון והיו משכימים קום למלא תאותם. ³⁰⁸ שנעשה בהם הדין, שקיבלו את ענשם והרגום האויבים. ³⁰⁹ חוזר ומתוודה עליהן. אף אם לא עשה אותן שוב.

לאותם מתים שמתו בשנה החולפת, על העוונות שעשו ממוצאי יוה"כ עד יום מותם, כי מה שבדרך כלל יוה"כ אינו מכפר בלי תשובה הוא משום שכיון שעשרת ימים אלו מסוגלים לתשובה, ואם ליבו לב אבן ואינו שב בתשובה - אין הוא ראוי שיוה"כ יכפר עליו, אבל מי שמת באמצע השנה, ולא הספיק לשוב, אזי עצם היום מכפר עליו. [וע' בספר 'ברוך שאמר' עמ' שס"ה שיישב באופן נוסף].

"וְחַטָּאתִי נִגְדִי תִמִּיד". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אָמַר, אִינוּ חוֹזֵר וּמִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים אַחֵר. וּבַמָּדָרְשִׁים (מדרש תהלים לב ועוד) הוֹחִירוּ מֵאֵד שֶׁלֹּא יִחְזוֹר וְיִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים אַחֵר, וְהוֹחִירוּ עַל זֶה מִשְׁלָשָׁה פָּנִים: הָאֶחָד, כִּי הוּא מֵרָאָה עֲצָמוֹ מִקְטָנֵי הַבְּשָׁחוֹן וּכְאִלוֹ אֵינָנוּ בּוֹטְחִים עַל גְּדֻלַּת סְלִיחת הַשֵּׁם וְתִכְרֹךְ שֶׁהוּא ³¹¹ נוֹשֵׂא עוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע, וְהַזְכִּירוֹ עַל זֶה (שם לא, יט) ³¹² תִּאֲלַמְנָה שְׁפָתַי שִׁקָּר. וְהַשְׁנִי, כִּי אִם אֵינוֹ ³¹³ מִזְכִּיר ³¹⁴ זוֹלָתִי ³¹⁵ הָעוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים,

ביאורים

³¹⁰ וחטאתי נגדי תמיד. איני סבור שכפרת לי, והרי הוא כאילו הוא נגדי עומד (רש"י יומא). ³¹¹ נושא עוון ועובר על פשע. מכפר עוונות ומוחל פשעים. ³¹² תאלמנה שפתי שקר. כלומר, תשתקנה השפתיים המתוודות פעם שניה על אותו החטא כי הן כאילו אומרות שהידידי הקודם לא כיפר ושהתשובה לא מועילה, וזה שקר (הרוצה בתשובה), והרי זה חטא גדול שמונע רבים מן התשובה (פתח השער). ³¹³ מזכיר. בודיוו. ³¹⁴ זולתי. אלא רק. ³¹⁵ העוונות הקודמים. ולא מזכיר גם את החטאים

³¹⁶ ידמה כי אין דאגתו ³¹⁷ זולתי על הראשונות וכי לא חטא מאחרי כן, ³¹⁸ ואם כן ידמה כי איננו חופש וחוקר דרכיו, וזה חלי רע הוא, כי ³¹⁹ המשגיחים על נפשם ³²⁰ רואים בה תמיד דברי עונות או ³²¹ במדותיה, ובאשר מקצרת מהשגת מדרגות היראה או באשר מקצרת מן ³²³ העבודה ועסק התורה כי הענשים גדולים על אלה, גם כי פשיעות הלשון מצויות. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"ב סדר, ב) שלשה דברים ³²⁴ אין אדם נצול מהם בכל יום: ³²⁵ הרהור עברה, ואבק לשון הרע, ³²⁶ ושאינם מכוונים להם בתפלתם פעמים רבות.

ביאורים

של השנה האחרונה (אור שמח, הלכ' תשובה פ"ב ה"ח). ³¹⁶. ידמה. נראה בזה. ³¹⁷. זולתי על הראשונות. אלא רק על העונות הראשונות. ³¹⁸. ואם כן ידמה. ובזה נראה הוא. ³¹⁹. המשגיחים על נפשם. הבדקים את עצמם. ³²⁰. רואים בה תמיד דברי עוונות. תמיד ימצאו בנפשם חטאים להתוודות עליהם, "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". ³²¹. במידותיה. פגם במידות הנפש. ³²². ובאשר מקצרת וכו'. או אשר ממעטת בהשתדלותה להשיג מדרגות רוחניות אשר ביכולתה להשיג (ראה לעיל שער ב' אות ט'). ³²³. העבודה. עבודת ה' - תפילה ודקדוק המצוות. ³²⁴. אין אדם נצול מהן בכל יום. זה נאמר רק בסתמא, אבל אם יתן לבו ורעיוניו לזה, יוכל להנצל אפילו מאבק לשון הרע (הקדמת החפץ חיים), ולכן שייך על זה וידי ותשובה. ³²⁵. הרהור עברה. עי' לעיל שער ג' אות מ"א. ³²⁶. ושאינם מכוונים להם וכו'. וזה הפירוש של "עיון תפלה" המוזכר שם (עי' תוס').

והשלשוי, כי ידמה שהוא מתפאר בהתוודותו על הראשונות לבדם כי לא חטא אחרי כן, ואמרו במדרשים (מדרש תהלים שם) ³²⁷ בשביל שאין לה מן החדש אתה מתודה על הראשונות. ומה שכתוב (תהלים נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד", פרשו במדרש שיהיו נגד עיניו ונזכרים בלבו, אבל לא יזכרם בפיו. עוד פרשו בו בתלמוד ירושלמי (יומא פ"ה ה"ז) שלא יהיו בעיניו כאלו לא עשיתם, אלא ³²⁸ כאלו עשיתם ונמחלו. וכבר זכרנו זה בשערי עקרי התשובה (לעיל שער א' אות מח). ואמנם יש לו ³²⁹ לבקש רחמים כל ימי חייו על סליחת עונותיו הראשונים והאחרונים, ולהיות ירא ומפחד אולי לא השלים ³³⁰ חק עקרי התשובה.

ביאורים

³²⁷. בשביל שאין לה מן החדש וכו'. וכי בגלל שאתה סבור שלא חטאת בעבירות חדשות לכך אתה מתודה רק על העבירות הישנות. ³²⁸. כאלו עשיתם ונמחלו. אף שהחטא נמחק לגמרי, מ"מ צריך שיהיה בעיניו כאלו חטא ונמחל, וזאת בכדי שלא יכשל בעתיד, וכמו שכתב רבינו לעיל (שער א' אות לו) בעיקר האחד עשר 'חפוש דרכיו' בטעם השלישי: "כי אע"פ שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא, צריך שידע הדברים אשר חטא עליהם, כדי לעשות בהם גדרים ולהשמר מאד לנפשו בהן ממארב היצר, כי נפשו עלולה (להכשל) בהן אחרי אשר נקלו (נעשו קלות) בעיניו, ושלט יצרו בהם" (אמרי אפרים). ³²⁹. לבקש רחמים. להתפלל ולהתחנן אך לא להתודות. ³³⁰. חוק עיקרי התשובה. המבוארים לעיל בשער א', כי רבים וקשים הם.

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

³³¹ וְהַשְׁנִיתָ, כִּי הָעֲבֹדֹת שִׁישׁ בָּהֶן
כָּרַת, ³³² יְסֻרִים מִמָּרְקִים אוֹתָן
כָּאֲשֶׁר זָכְרָנוּ, גַּם דָּוָד עָלָיו הַשְּׁלוֹם
אָמַר (תהלים כה, ז) "חַטָּאוֹת נַעֲוִירִי
וּפִשְׁעֵי אֵל-תִּזְכֹּר". אֲךָ לֹא יִזְכֹּר
הַקּוֹדֶמֹת ³³³ בְּפֶרֶט, אַחֲרֵי אֲשֶׁר שָׁב
מִהֶן וְהַתְּוֹדָה עָלֵיהֶן כְּיוֹם הַכְּפֻרִים,
שֶׁבָּבֶר קִיָּם מִצֹּת הַיְּהוּדִי בָּהֶן, ^(ב) וְיִשַּׁשׁ
לוֹ לְבַטֹּחַ שֶׁבָּבֶר נִתְקַבֵּל וְהָיָה כְּמֵה
שֶׁהַיְּהוּדִי רָאוּי לְכַפֵּר. אֲכֵן כָּל הַיָּמִים

כג. ויש לו לבטוח
שכבר נתקבל וידויו
במה שהידידי ראו
לכפר. ואל יאמר
האדם אפסה תקוותי,
כי איככה אוכל
לשוב להלך על דרך
המלך - מלכו של
עולם כאשר כל כך
מעוותות דרכי, אלא
עליו לדעת כי לא
ידח ממנו נדח, ואף
לחוטא הגדול ביותר
יש עוד תקוות טוב
לשוב לבוראו. וכבר
ביאר ה'בית הלוי'

בכתוב (דברים כט, יז-יט) 'פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ וְגו' שורש פורה ראש ולענה
והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי
כי בשרירות ליבי אלך וגו' 'לא יאבה ה' סלוח לו'. ופירש, שאף זה מדברי
הרשע הוא, שאומר על עצמו - כל כך הרביתי לפשוע עד שכבר 'לא יאבה
ה' סלוח לו'. מחשבות אלו וכיו"ב הם הם 'שורש פורה ראש ולענה' כי הם
יִאֲשֹׁאוּהוּ לגמרי מלשוב אל אביו שבשמים, ואין לך אדם מישראל שדלתות
התשובה נעולו בפניו.

על זה הדרך, כתב ה'שפת אמת' על הכתוב בפרשת האזינו (דברים לב, כ)
'ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה בנים לא
אמון בם', ופירש ה'שפת אמת', שהשי"ת אומר אסתירה פני מהם - אסתיר

ביאורים

³³¹ והשנית, הסיבה השניה שצריך להתפלל כל ימיו על סליחת עוונותיו.
³³² יסורים ממרקים אותן, ולכן צריך להתפלל להקל מעליו היסורים.
³³³ בפרט. במפורש.

פני ממנו ולא אתן לו
לראותני, כי אראה
מה אחריתם - ברצוני
לראות מה יעלה
עמו בסופו של דבר,
האם יבין שרצוני
בכל ההסתרות
האלו לעוררו לשוב
ולהתקרב אלי, כי דור
תהפוכות המה - יש
ביד כל אחד ואחד
מישראל את הכוח
להתהפך מן הקצה
אל הקצה ברגע קטן.

וְתַפְלֵל עַל סְלִיחת עוֹנוֹתָיו כָּאֲשֶׁר
זָכְרָנוּ, וְאֵין מַחֲבֹת הַתַּפְלָה לַפְּרוֹט
חֲטָאִיו, ³³⁴ רַק מַחֲבֹת הַיְּהוּדִי. וְעוֹד
מִטַּעַם אַחֵר צָרִיךְ לְהַתְּפַלֵּל עַל
עוֹנוֹת הַיָּמִים הָרַאשׁוֹנִים, כִּי אוֹלִי
יֵשׁ לוֹ עוֹנוֹת וְחַטָּאוֹת שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן
עֲלֵיהֶם וְלֹא זָכַרם וְלֹא הִתְוֹדָה
עֲלֵיהֶם, וְכַעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם יט, יג)
³³⁵ מִנִּסְתָּרוֹת נִקְנִי".

כב. וְסִדֵּר הַיְּהוּדִי, חֲטָאֵנוּ עוֹיְנוּ פִּשְׁעֵנוּ. וְהַחֲטָא כּוֹלֵל
³³⁶ הַשְּׁנֵנָה ³³⁷ וְהַפְּשִׁיעָה. וְעֵנִין הַפְּשִׁיעָה ³³⁸ בְּלִשׁוֹן
חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁאֵינִי נֹזֶהֶר בְּעֵינֵי שְׂדֵרְךָ בְּנֵי אָדָם
לְהִזְהַר, ³³⁹ כָּאֲשֶׁר הִקְדַּמְנוּ. וְהָעוֹנוֹת הֵם ³⁴⁰ הַזְּדוֹנוֹת.

ביאורים

³³⁴ רק מחובת הידידי. מצות הידידי רק היא מחייבת לפרוט ולפרש חטאיו.
³³⁵ מנסתרות נקני. מעוונות הנסתרים מידעתי טהרני ומחל לי עליהם.
³³⁶ השננה, עבירות שעשה בשוגג. ³³⁷ והפשיעה, עבירות שנעשו
מחמת התרשלות וחוסר זהירות. ³³⁸ בלשון חכמי ישראל. אבל בלשון
התורה פשיעה היא מרידה כדלהלן. ³³⁹ כאשר הקדמנו. לעיל אות ט"ו.
³⁴⁰ הזדונות, שעושה במזיד כדי למלאות תאותו אבל לא להכעיס (חיי
אדם כלל קמ"ג).

שערי

שער רביעי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער רביעי

תשובה

והפְּשָׁעִים הֵם ³⁴¹הַמְּרָדִים, מִלְשׁוֹן
(מלכים-ב ג, ז) "מֶלֶךְ מוֹאֵב ³⁴²פָּשַׁע
בִּי". וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ סוֹלֵחַ כְּגֹדֶל חֶסְדּוֹ
גַּם לַמּוֹרְדִים בּוֹ ^(כד)כִּי יֵשׁוּבוּ אֵלָיו
כָּכָל לִבָּם. וְנֶאֱמַר (דניאל ט, ט)
³⁴³"לֹאֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ הֶרְחַמְתָּ
וְהִסְלִיחוּת ³⁴⁴כִּי מְרַדְנוּ בּוֹ". וְנֶאֱמַר
(תהלים כה, יא) ³⁴⁵"לְמַעַן-שִׁמְךָ יִי

כד. כי ישובו אליו
בכל לבם. "כי המצוה
הזאת אשר אנכי מצוך
היום לא נפלאה היא
ממך ולא רחוקה היא"
(דברים ל, יא). וביאר
הרמב"ן, ש"המצוה
הזאת", קאי על מצות
תשובה הכתובה לעיל
(שם ל, א) 'והשבבות
אל לבבך', וכן (שם, ב)
'ושבת עד ה' אלוך
ושמעת בקולו'.

ויש להבין, במה שונה מצות התשובה מיתר המצוות שדוקא מצות התשובה
היא לא נפלאה ולא רחוקה היא אלא (שם, יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד'?
בספר 'מקרא מפורש' ביאר, שהנה הרשע הוא רחוק מהקב"ה, כדאי'
בסנהדרין צט. שדרשו את הכתוב 'שלום שלום לרחוק ולקרוב' (ישעיה נז,
יט) - "מאי רחוק, רחוק דמעיקרא". וכתב הרמב"ם (בפ"ז מהל' תשובה ה"ז)
שהרשע מובדל מאלוהי ישראל ועושה מצוות וטורפין אותן בפניו. אך לפי
זה יש להבין, כיצד הרשע יכול לחזור בתשובה, הרי התשובה היא ג"כ אחת
מן המצוות, והרי הרשע טורפין המצוות בפניו, וזה כולל לכאורה גם את
מצות התשובה, אלא י"ל שלגודל חסדי ה' כדי שבלתי ידח ממנו נדח, הרי
שלמרות הכל מצות תשובה נשארה קרובה אליו, שאם לא כן כיצד ישוב.
וא"כ י"ל דזו כוונת הכתוב, כי המצוה הזאת, דהיינו מצות התשובה, לא

ביאורים

341. המרדים. עושה להכעיס את בוראו, דשביק היתרא ועביד איסורא.
והיינו שעושה עבירה אע"פ שאין יצרו תקופו עליו, רק מחמת שאינו מאמין
כלל במצוה זו (ח"א שם). 342. פשע ביי. מרד כנגדי. 343. לה' אלוךינו
הרחמים והסליחות. לה' מדת הרחמים והכוח לסלוח. 344. כי מרדנו בו.
למרות שמרדנו בו. 345. למען שמך ה'. המורה על הרחמים (מצו"ד).

נפלאה היא ממך ולא
רחוקה בשום פעם,
משא"כ שאר המצוות
המה רחוקים לרשע.
כה. אתה תכפרם. "כי

וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵי ³⁴⁶כִּי רַב-הוּא". וְנֶאֱמַר
(שם סה, ד) ³⁴⁷"דְּבָרֵי עֲוֹנוֹת נִבְרָו מִנִּי
פְּשָׁעֵינוּ ^(כה)אֶתָּה תִּכְפֹּרם".

המצוה הזאת... לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא..." (דברים ל, יא-יג).
הרמב"ן ביאר, ש"המצוה הזאת", קאי על מצות תשובה. והנה על מקרא זה
ד"לא בשמים היא" דרשו חז"ל (עירובין נה:): "שאלו היתה בשמים, היית
צריך לעלות אחריה וללמדה". ויש לעיין, מה נפק"מ בכך שאם היתה בשמים
היה צריך לעלות לשמים ללמדה, הרי התורה אומרת שלא בשמים היא?
יש מבארים ענין זה על דרך משל לראובן ושמעון הנמצאים יחד בבית,
ראובן אומר לשמעון לך לחדר הסמוך שם תמצא חמשה שקלים המופקרים
לכל, סביר ששמעון ילך שם לקחתם. אבל כאשר יאמר לו ראובן שסכום זה
מונח בסוף הרחוב, לא יטרח שמעון לילך לשם עבור סכום פעוט זה.
ואילו יאמר לו ראובן לך לסוף הרחוב שם תמצא מאה שקלים, שמעון ילך
עד שם עבור זה. אך אם יאמר לו ראובן לך לקצה השני של העיר שם תמצא
מאה שקלים, לא ילך שמעון למרחק זה בשביל המאה שקלים.
ואילו יאמר לו ראובן לך לקצה השני של העיר שם תמצא אלף שקל, ילך
שמעון לקחתם. אבל אם יאמר לו, סע לקצה הארץ, שזמן הנסיעה לשם
אורכת כשש שעות, ושם תמצא אלף שקל, לא יבזבז שמעון כל כך הרבה
שעות נסיעה עבור סכום זה.

אבל אם יאמר לו ראובן שבמקום המרוחק ההוא מחכה לך עשרת אלפים
שקל, יסע שמעון לשם כדי לזכות בסכום זה. אך אם יאמר לו סע לאנגליה
לקבל כזה סכום, אזי לא יבזבז שמעון זמן רב כ"כ עבור סכום זה.
אמנם אם יאמר לו ראובן ששם באנגליה מחכה לך חמישים אלף שקל, סביר
ששמעון יסע עד שם כדי לזכות בסכום כה גדול. אבל אם יאמר לו להפליג

ביאורים

346. כי רב הוא. אף שעוונותיו גדול ורב (שם). 347. דברי עוונות נבראו מני. ואין
אנו יכולים להספיק לסדר כולם לפניך לפי שהם רב, אלא בכלל אחד אנו
מתפללים לפניך שפשעינו אתה תכפרם (רש"י).

עיונים

בספינה לקצה העולם אשר זמן ההפלגה לשם הוא שלשה חדשים ושם מוכן לך חמישים אלף שקל, לא בטוח ששמעון יפליג עבור זה לזמן כה רב ובפרט שכל זה כרוך בטירחה מרובה. אבל אם יאמר לו ראובן ששם במקום הרחוק ימצא שני מליון שקל, בוודאי שיסע, וכן הלאה על זה הדרך. הכלל בזה הוא, שכאשר רואה האדם רווח גדול העתיד לבוא אליו, מוכן הוא לטרוח עבורו טרחה מרובה וללכת אף למרחקים בכדי להשיגו, וככל שיגדל הרווח כך מוכן הוא להוסיף יותר בטירחה עבור זה. מכאן למדנו את גודל חשיבות וערך ענין התשובה, שאפילו אם היא היתה בשמים או מעבר לים שוה היה לטרוח עבורה על מנת להשיגה.

תושלב"ע

לימוד מוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יוצר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות חלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומי!

הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!

ארחות יושר

ארחות צדיקים

מסילת ישראל

שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

עלוני המועדים

פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים

פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ש העולמי

קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים

ספר "ארחות יושר"

ספר "ארחות צדיקים"

ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: **"ארחות יושר"** למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות צדיקים"** ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החוברות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

